

การจัดการเรียนรู้ด้านสิ่งแวดล้อมเพื่อตอบสนองนโยบายขับเคลื่อน การศึกษาสู่ประชาคมอาเซียนของไทย: วิเคราะห์การนำนโยบายไปปฏิบัติ*

Environmental Learning Management in Response to Thailand's
Policy Driving Education Towards the ASEAN Community:
Analyzing Policy Implementation

อำพา แก้วกำกุง**
Ampa Kaewkumkong***

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งศึกษาการจัดการเรียนรู้ด้านสิ่งแวดล้อมใน “โครงการโรงเรียนคู่พัฒนาไทย-อินโดนีเซีย” ซึ่งเป็นหนึ่งในโครงการภายใต้กรอบนโยบายขับเคลื่อนการศึกษาสู่ประชาคมอาเซียน ด้านสร้างความรู้ความเข้าใจและความตระหนักของเยาวชนในประเด็นสำคัญของโลกและประชาคมอาเซียน โดยวิเคราะห์การนำนโยบายไปปฏิบัติในด้าน 1) การออกแบบนโยบายและโครงการ 2) การดำเนินการและผลการปฏิบัติของโรงเรียน และ 3) แนวปฏิบัติที่ดีในการส่งเสริมความรู้ความเข้าใจและการตระหนักถึงคุณค่าของสิ่งแวดล้อม โดยใช้วิธีวิจัยแบบผสมผสาน คือ การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ด้วยการสำรวจแบบสอบถามในโรงเรียนนำร่องจำนวน 23 แห่ง ได้รับแบบสอบถามตอบกลับ 21 โรงเรียน วิเคราะห์ข้อมูลโดยหาค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ส่วนการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกระดับนโยบายและระดับปฏิบัติรวม 9 ราย ร่วมกับการเยี่ยมชมโรงเรียนและสังเกตการณ์ จำนวน 7 แห่งในภาคใต้ วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) และนำเสนอผลการศึกษาในรูปแบบการพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive analysis)

บทความนี้

Received

11 พฤศจิกายน 2564

Revised

13 ธันวาคม 2564

Accepted

16 ธันวาคม 2564

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง การขับเคลื่อนความร่วมมือด้านการศึกษาสู่ประชาคมอาเซียน: กรณีศึกษาโครงการโรงเรียนคู่พัฒนาไทย-อินโดนีเซีย ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยและนวัตกรรมจากสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ ปีงบประมาณ 2563

** นักวิจัยชำนาญการ สถาบันเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (ดร.)

*** Senior Researcher, Institute of East Asian Studies, Thammasat University (Ph.D.)

ผลการศึกษาพบว่า 1) โครงการโรงเรียนคู่พัฒนาไทย-อินโดนีเซีย ภายใต้นโยบายขับเคลื่อนการศึกษาสู่ประชาคมอาเซียน ได้บรรลุวาระส่งเสริมด้านสิ่งแวดล้อมที่พัฒนาโดย SEAMEO, SEAMOLEC และ UN Habitat ซึ่งเป็นวาระที่ตอบสนองต่อการเป็นพลเมืองโลกและพลเมืองอาเซียน และการปรับตัวในศตวรรษที่ 21 2) การจัดการเรียนรู้ด้านสิ่งแวดล้อมของโรงเรียนมีผลการปฏิบัติดีกว่าด้านอื่นตามข้อบ่งชี้เนื้อหาโครงการคือการเรียนรู้เรื่องค่านิยมร่วมและความเท่าเทียมทางเพศ และการเรียนรู้ภาษาอินโดนีเซีย (ค่าเฉลี่ย = 3.23, 3.05 และ 2.55 ตามลำดับ) และ 3) โรงเรียนมีแนวปฏิบัติที่ดีในการส่งเสริมการจัดการเรียนรู้ด้านสิ่งแวดล้อม และต่อยอดไปสู่ความร่วมมือที่กว้างออกไปภายนอก โดยเฉพาะกับภาคประชาสังคม ทั้งนี้ แม้ผลการศึกษาจะพบว่าโครงการยังไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร แต่ผู้ปฏิบัติในโรงเรียนได้เสนอให้ฟื้นฟูและสนับสนุนโครงการให้ดำเนินการอย่างต่อเนื่อง ซึ่งสอดคล้องกับผู้ปฏิบัติในส่วนกลางที่ไม่ต้องการให้การลงทุนทางนโยบายต้อง “สูญเปล่า” ทั้งยังสอดคล้องกับบทบาทของประเทศไทยในฐานะผู้ประสานงานหลักในการผลักดันด้านสิ่งแวดล้อมและความยั่งยืนในแผนงาน 5 ปีอาเซียน (ค.ศ. 2021-2025)

คำสำคัญ สิ่งแวดล้อมศึกษา, การจัดการเรียนรู้ด้านสิ่งแวดล้อม, โครงการโรงเรียนคู่พัฒนาไทย-อินโดนีเซีย, นโยบายขับเคลื่อนการศึกษาสู่ประชาคมอาเซียน, การนำนโยบายไปปฏิบัติ

Abstract

This article focused on environmental learning management in a school partnership program between Thailand and Indonesia in response to Thailand's policy driving education towards the ASEAN Community in terms of building knowledge, understanding, and awareness among youth about global issues and the ASEAN Community. The article analyzed policy implementation in 1) policy design and program planning; 2) school practice and performance; and 3) good practices in promoting knowledge, understanding, and awareness of the value of the environment. Mixed-methods research was done with quantitative data collected via a survey questionnaire distributed to 23 pilot schools, with 21 schools returning it, Survey data was analyzed by percentage, mean, and standard deviation. Qualitative data was gathered through in-depth interviews with nine macro and micro level policy implementers, along with seven school visits and observations in southern Thailand. This data was analyzed by content analysis and presented in descriptive analysis form.

Results were that 1) the school partnership program between Thailand and Indonesia set an agenda promoting environmental learning as developed by the Southeast Asian Ministers of Education Organization (SEAMEO), SEAMEO Regional Open Learning Centre (SEAMOLEC), and United Nations (UN) Habitat to achieve broader content framework in response to global and ASEAN citizenship and twenty-first century adaptation; 2) pilot school environmental learning management indicated better outcomes than other program activities, especially learning about common values and gender sensitivity, and learning Bahasa Indonesia (mean=3.23, 3.05, and 2.55 respectively); and 3) pilot schools exhibited good environmental learning management promotion practice, through outreach for wider cooperation beyond school walls, especially in the civil society sector. Although perceptions of past operations have not been ideal, practitioners proposed revitalizing the program and encouraged continued action in line with central authorities who sought policy investment utilization. The program also adhered to Thailand's leading promotion and coordination of environmental sustainability in the ASEAN Five Year Work Plan (2021-2025).

Keywords: Environmental education, Environmental learning management, school partnership program, policy implementation

บทนำ

ภายหลังมีข้อตกลงการเป็นประชาคมอาเซียนในปี พ.ศ. 2558 (ASEAN Community 2015) ประเทศไทย ได้ให้ความสำคัญต่อประเด็นนี้เป็นลำดับต้นๆ และสนับสนุนการสร้างประชาคมอาเซียนอย่างจริงจัง ซึ่งได้ กำหนดนโยบายอย่างชัดเจนในการ “นำประเทศไทย ไปสู่การเป็นประชาคมอาเซียน อย่างสมบูรณ์ โดยสร้าง ความพร้อมและความเข้มแข็งทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม และการเมืองและความมั่นคง” (กรมอาเซียน, 2554, น. 3) และจากคำแถลงนโยบาย ของรัฐบาลในปี พ.ศ. 2554 ก็ได้สะท้อนว่าอาเซียนเป็น เป้าหมายหนึ่งที่สำคัญ โดยให้เร่งดำเนินการตาม ข้อผูกพันในการรวมตัวเป็นประชาคมอาเซียนในทุกมิติ ซึ่งมีแนวทางส่งเสริมความร่วมมือและเชื่อมโยงทาง วัฒนธรรม และเสริมสร้างความสัมพันธ์อันดีกับ อาารยประเทศและประชาคมอาเซียน (คำแถลงนโยบาย ของคณะรัฐมนตรี, 2554, น. 6, 30)

เพื่อให้สอดคล้องกับแนวนโยบายชาติ กระทรวง ศึกษาธิการได้มีนโยบายพัฒนาการศึกษาสู่ประชาคม อาเซียน โดยมอบหมายให้สำนักงานคณะกรรมการ การศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) ปฏิบัติการขับเคลื่อน โรงเรียนสู่ประชาคมอาเซียน เพื่อสร้างโอกาสการศึกษา เพื่อปวงชน (Education for All) และสร้างความ ตระหนักการเป็นประชาคมอาเซียนโดยใช้การศึกษา เป็นกลไก ซึ่งสำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา ได้ดำเนินโครงการต่างๆ เพื่อตอบสนองต่อนโยบายนี้ ได้แก่ การพัฒนาประเทศไทยให้เป็นศูนย์กลางการศึกษา ในภูมิภาค (Education Hub) แผนงานพัฒนาโรงเรียนสู่ ประชาคมอาเซียน (Spirit of ASEAN) เพื่อเตรียม เยาวชนให้เป็นสมาชิกที่ดีของประชาคมอาเซียน สามารถ ติดต่อสื่อสารและอยู่ร่วมกันได้บนพื้นฐานของ ความหลากหลายทางวัฒนธรรม ความเสมอภาคและ ผลประโยชน์ร่วมกัน โดยคัดเลือกโรงเรียนประถมศึกษา

และมัธยมศึกษาจากทุกภูมิภาคเข้าร่วมโครงการ (กระทรวงศึกษาธิการ สำนักวิชาการและมาตรฐาน การศึกษา, 2555ก, น. 20, 56) เช่นเดียวกันกับ ประเทศสมาชิกอาเซียนก็ได้มีการจัดทำแผนพัฒนา การศึกษาสู่ประชาคมอาเซียน เช่น สิงคโปร์กำหนด เป้าหมายเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้เพื่อก้าวสู่การเป็น ผู้นำแห่งเอเชียด้านศูนย์กลางการศึกษาระดับมาตรฐาน สากล ฟิลิปปินส์วางแผนขยายการศึกษาสำหรับทุกคน มาเลเซียเน้นเทคโนโลยีสารสนเทศ วิทยาศาสตร์ และภาษาอังกฤษ ส่วนประเทศไทย ลาว กัมพูชา และ เวียดนามเน้นกระจายโอกาสทางการศึกษาและคุณภาพ การศึกษาสู่สากล (กระทรวงศึกษาธิการ สำนักวิชาการ และมาตรฐานการศึกษา, 2555ข, น. 9)

ทั้งนี้ แผนงานของไทยมีแนวทางนำการศึกษาสู่ ประชาคมอาเซียนที่ยั่งยืนโดยเน้นผสมผสานแนวคิดเข้าไปใน หลักสูตรสถานศึกษาให้เป็นการทำงานตามปกติ ขณะเดียวกันก็เตรียมการให้ผู้เรียนมีทักษะ เจตคติ ค่านิยมและความรู้ความเข้าใจสามารถอยู่ในประชาคม อาเซียนได้อย่างดี โดยได้ดำเนินโครงการโรงเรียนนำร่อง ทั่วประเทศให้เป็นต้นแบบการพัฒนาสู่ประชาคมอาเซียน ได้แก่ โครงการ Sister School 30 โรงเรียน โครงการ Buffer School 24 โรงเรียน โครงการ ASEAN Focus School 14 โรงเรียน โครงการ ASEAN Learning School 163 โรงเรียน และโครงการ Education Hub 14 โรงเรียน รวมถึงในเวลา ต่อมาได้ริเริ่ม “โครงการโรงเรียนคู่พัฒนาไทย- อินโดนีเซีย” จำนวน 23 โรงเรียน (กระทรวงศึกษาธิการ สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา, 2555ก, น. 24-26)

โครงการโรงเรียนคู่พัฒนาไทย-อินโดนีเซีย (School Partnership Program between Thailand and Indonesia) ได้รับความร่วมมือกับศูนย์ภูมิภาคว่าด้วย การศึกษาแบบเปิดของซีมีโอ (SEAMEO Regional Open Learning Center: SEAMOLEC) มีวัตถุประสงค์

เพื่อสร้างความร่วมมือด้านการศึกษาและพัฒนาคุณภาพ การศึกษาผ่านการเรียนรู้ร่วมกันด้วยอิเล็กทรอนิกส์ (E-Learning) และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ความรู้ วัฒนธรรม และค่านิยมระหว่างกันด้วยวิธีการที่หลากหลาย โดยเฉพาะการจัดการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมและปลูกฝังให้ ผู้เรียนเกิดความรู้ความเข้าใจและปลูกฝังค่านิยมที่ดี เกี่ยวกับประเด็นสำคัญของอาเซียน ได้แก่ 1) ประเด็น สิ่งแวดล้อม เช่น การบูรณาการเรื่องคุณค่าของการใช้น้ำ สะอาด (Human Values-Based Water) การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (Climate Change) ภาวะโลกร้อน (Global Warming) และสภาวะการณ ขาดแคลนน้ำ (Water Scarcity) ซึ่งพัฒนาขึ้นโดย SEAMEO, SEAMOLEC และ UN Habitat 2) การเรียนรู้ ภาษาของประเทศสมาชิกอาเซียน ในโครงการนี้คือภาษา บาหลี อินโดนีเซีย และ 3) การเรียนรู้เกี่ยวกับค่านิยม ร่วม (Common Values) และความเท่าเทียมทางเพศ (Gender Sensitivity) (กระทรวงศึกษาธิการ สำนัก วิชาการและมาตรฐานการศึกษา, 2555ก, น. 84-86)

การสร้างความรู้ตระหนักรู้ให้กับเยาวชนในประเด็น สิ่งแวดล้อมนอกจากเป็นวาระของประชาคมอาเซียนแล้ว ถือได้ว่าเป็นวาระสำคัญของประชาคมโลกด้วย ดังปรากฏความร่วมมือในเวทีต่างๆ เพื่อผลักดันประเด็น ดังกล่าวที่สำคัญคือเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) ซึ่งมี วาระส่งเสริม พัฒนา อนุรักษ์ด้านสิ่งแวดล้อมหลายข้อ รวมถึงประเด็นสิ่งแวดล้อมศึกษา (Environmental education) (UNESCO, 2017, pp. 8, 48) ส่วนใน ประชาคมอาเซียน ความริเริ่มแผนงานบูรณาการอาเซียน ฉบับปัจจุบัน (Initiative for ASEAN Integration Work Plan IV: AIA Work Plan 2021-2025) ได้กำหนดวาระ ยุทธศาสตร์เพื่อการปฏิบัติซึ่งการศึกษาเป็น 1 ใน 5 ประเด็น ขณะที่ความยั่งยืนด้านสิ่งแวดล้อม (Environmental Sustainability) คือ 1 ใน 3 ที่เป็น

ประเด็นคาบเกี่ยวหรือเกี่ยวข้องกับหลายเรื่องจึงถูกระบุ ให้นำไปเชื่อมการปฏิบัติกับทุกวาระยุทธศาสตร์ โดยอีก 2 ประเด็นคืออุตสาหกรรม 4.0 (Industry 4.0) และ ความเท่าเทียมทางเพศที่ครอบคลุมทางสังคม (Gender and Social Inclusion) (ASEAN Secretariat, 2020, pp. 14-15) ในด้านการศึกษา หลักฐานจากหลักสูตรของ อาเซียน (ASEAN Curriculum Sourcebook) ได้ระบุ ประเด็นความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อมและแนวทางการจัดการเรียนการสอนในประเด็นร่วมของรัฐสมาชิก เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมและภัยพิบัติทางธรรมชาติ (ASEAN & SEAMEO, 2012, p. 255)

บทความนี้จึงต้องการศึกษาการนำนโยบายขับเคลื่อน การศึกษาสู่ประชาคมอาเซียนของไทยไปปฏิบัติใน โรงเรียนนาร่องของโครงการ “โรงเรียนคู่พัฒนาไทย-อินโดนีเซีย” ซึ่งเป็นโรงเรียนที่จัดการเรียนรู้เพื่อส่งเสริม และปลูกฝังให้ผู้เรียนเกิดความรู้ความเข้าใจและปลูกฝัง ค่านิยมที่ดีเกี่ยวกับประเด็นสำคัญของอาเซียน และเป็น การเตรียมความพร้อมในการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน ปี พ.ศ. 2558 โดยกำหนดขอบเขตศึกษาเฉพาะ การจัดการเรียนรู้ที่บูรณาการด้านสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็น หนึ่งในขอบข่ายเนื้อหาของโครงการนี้ ตามเป้าหมาย ที่ต้องการตอบสนองต่อนโยบายในการสร้างความรู้ ความเข้าใจและความตระหนักต่อเยาวชนในประเด็น สำคัญของโลก และเป็นหนึ่งในวาระสำคัญของประชาคม อาเซียน โดยวิเคราะห์ (1) การออกแบบนโยบายและ โครงการเพื่อขับเคลื่อนการศึกษาสู่ประชาคมอาเซียน (2) การดำเนินการและผลการปฏิบัติด้านสิ่งแวดล้อมของ โรงเรียนในโครงการ และ (3) แนวปฏิบัติที่ดีของโรงเรียน ในการส่งเสริมความรู้ความเข้าใจและการตระหนักถึง คุณค่าของสิ่งแวดล้อม

การทบทวนวรรณกรรม

1. การนำนโยบายด้านการศึกษาไปปฏิบัติและผลการปฏิบัติ

การนำนโยบายไปปฏิบัติ (Policy Implementation) มีแนวคิดวิธีดำเนินการหลายแนวทาง ได้แก่ การปฏิบัติตามแนวคิดแบบบนลงล่าง (Top – down perspective) การปฏิบัติตามแนวคิดแบบล่างขึ้นบน (Bottom – up perspective) และการปฏิบัตินโยบายตามแนวคิดรุ่นที่สาม (Third generation policy implementation perspective) ซึ่งเป็นการรวมแนวคิดแบบบนลงล่างและล่างขึ้นบนเข้าไว้ด้วยกัน ทำให้การดำเนินงานมีความเป็นระบบมากกว่าอีกสองแนวทาง (Mugambwa, et al., 2018, pp. 214-219) สำหรับการนำนโยบายด้านการศึกษาไปปฏิบัติ (Education policy implementation) องค์การเพื่อความร่วมมือและการพัฒนาทางเศรษฐกิจ (Organisation for Economic Co-operation and Development-OECD, 2018, p. 2) นิยามว่าเป็นกระบวนการที่มีเป้าหมายเพื่อปรับเปลี่ยนวัตถุประสงค์ต่างๆ ของนโยบายอันเฉพาะเจาะจงไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางการศึกษา ขณะที่ Viennet and Pont (2017, p. 10) อธิบายว่าเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงอย่างมีความหมายและหลากหลายทิศทาง มีวัตถุประสงค์เพื่อนำนโยบายอันเฉพาะเจาะจงไปสู่การลงมือปฏิบัติ และอาจส่งผลกระทบต่อระบบการศึกษาในหลายระดับ ทั้งนี้ 1) มีวัตถุประสงค์ในขอบเขตที่ว่ากระบวนการดังกล่าวคาดว่าจะเปลี่ยนแปลงการศึกษาตามวัตถุประสงค์นโยบาย 2) มีหลากหลายทิศทาง เนื่องจากการนำนโยบายไปปฏิบัติอาจได้รับอิทธิพลจากหลายตัวแสดงในส่วนต่างๆ ของระบบการศึกษา ไม่ว่าจะเป็นผู้กำหนดนโยบายสาธารณะ ผู้นำไปปฏิบัติ อาทิ ผู้บริหารในระดับต่างๆ องค์กรอิสระ และผู้ที่ทำงานในโรงเรียน (เช่น ครูใหญ่ ครูผู้สอน) และ 3) เป็นการปรับให้เข้ากับบริบท

ที่สถาบันต่างๆ ตลอดจนผลกระทบและแนวโน้มของสังคม เช่น วัฒนธรรม ประชากรศาสตร์ การเมือง และเศรษฐกิจ ที่กระทบกับระบบการศึกษาและวิถีทางที่นโยบายถูกกำหนดรูปร่างและเปลี่ยนแปลงในภาคการศึกษา ส่วน Education Grantmakers Institute (2011, p. 4) เสนอว่าการนำนโยบายไปปฏิบัติคือความพยายามต่อเนื่องของผู้พิจารณาการให้ทุนหน่วยงานระดับประเทศ รัฐและท้องถิ่น ผู้บริหาร ผู้นำโรงเรียนและครู ในการเปลี่ยนแปลงนโยบายการศึกษาไปสู่ขั้นตอนต่อไปอย่างเป็นรูปธรรม อันนำไปสู่ผลลัพธ์ที่ได้รับการพัฒนาสำหรับนักเรียน

ทั้งนี้ Honig (2006, pp.14-19) ได้เสนอว่านโยบายการศึกษาเกิดจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรต่างๆ ภายใต้มิติการออกแบบนโยบาย (Policy design) ผู้ปฏิบัติ (Policy implementers) และสถานที่ปฏิบัติการ (Places/ Operational units) และอธิบายว่าปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรดังกล่าวมีอิทธิพลต่อการนำไปสู่การปฏิบัติได้อย่างไรและทำไมจึงเป็นเช่นนั้น ซึ่ง Viennet and Pont (2017, pp. 6 -7) นำเสนอกรอบการนำนโยบายไปปฏิบัติอย่างมีประสิทธิภาพไว้ ดังนี้ 1) การออกแบบนโยบายอย่างชาญฉลาด (Smart policy design) มีเหตุผลและเป็นไปได้ในการปฏิบัติ ตลอดจนสามารถปรับให้เข้ากับบริบท 2) การมีส่วนร่วมอย่างครอบคลุมของผู้มีส่วนได้เสีย (Inclusive stakeholder engagement) 3) บริบททางสถาบัน นโยบาย และสังคมที่มีส่วนช่วย (Conducive institutional, policy and societal context) เป็นการเห็นคุณค่าในอิทธิพลของสภาพแวดล้อมนโยบายที่มีอยู่ สภาพแวดล้อมในระบบจัดการศึกษาและสถาบัน ตลอดจนบริบทภายนอกด้วย และ 4) ยุทธศาสตร์การนำไปปฏิบัติที่สอดคล้อง (Coherent implementation strategy) เป็นรูปธรรมที่รวบรวมปัจจัยทั้งหมดเข้าไว้ด้วยกันในแนวทางที่สอดคล้องกัน

2. การขับเคลื่อนนโยบายด้านการศึกษาสู่ประชาคมอาเซียน และโครงการโรงเรียนคู่พัฒนาไทย-อินโดนีเซีย

การสร้างความพร้อมด้านการศึกษาเพื่อรองรับความเป็นประชาคมอาเซียนเป็นประเด็นสำคัญยิ่งที่จะสร้างทรัพยากรมนุษย์ของคนในชาติให้ก้าวทันความเปลี่ยนแปลง และปรับตัวให้ทันกับสังคมอาเซียนได้อย่างมีคุณภาพ โดยรัฐบาลได้ขับเคลื่อนพัฒนาการศึกษาในการเข้าสู่ประชาคมอาเซียนผ่านการจัดกิจกรรมสร้างความรู้ความเข้าใจ และความตระหนักเกี่ยวกับประชาคมอาเซียนให้แก่ครู นักเรียน ผู้ปกครอง และประชาชนรวมทั้งส่งเสริมความร่วมมือและกระชับความสัมพันธ์กับประเทศในภูมิภาคเอเชียมาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งในการขับเคลื่อนในโรงเรียนสู่ประชาคมอาเซียน สพฐ. ได้ดำเนินโครงการต่างๆ (กระทรวงศึกษาธิการ สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา, 2555ข, น. 45-48) ได้แก่ แผนงาน Spirit of ASEAN มี 3 โครงการ คือ Sister School 30 โรงเรียน Buffer School 24 โรงเรียน และ ASEAN Focus School 14 โรงเรียน โครงการอื่นๆ ได้แก่ ASEAN Learning School 163 โรงเรียน โครงการ Education Hub 14 โรงเรียน และโครงการโรงเรียนคู่พัฒนาไทย-อินโดนีเซีย 23 โรงเรียน

สำหรับโครงการโรงเรียนคู่พัฒนาไทย-อินโดนีเซีย สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา (2555ก, น. 76-91) ได้บันทึกข้อมูลเกี่ยวกับโครงการไว้ว่า โครงการโรงเรียนคู่พัฒนาระหว่างโรงเรียนมัธยมศึกษาของประเทศไทยและสาธารณรัฐอินโดนีเซีย (School Partnership Program between Secondary Schools in Thailand and Indonesia) เริ่มดำเนินการตั้งแต่ปี พ.ศ. 2554 โดย สพฐ. ร่วมกับศูนย์ภูมิภาคว่าด้วยการศึกษาแบบเปิดของซีมีโอ (SEAMEO Regional Open Learning Center: SEAMOLEC) มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างความร่วมมือด้านการศึกษาและพัฒนาคุณภาพการศึกษาผ่านการเรียนรู้ร่วมกันด้วย

อิเล็กทรอนิกส์ (E-Learning) และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ความรู้ วัฒนธรรม และค่านิยมระหว่างกันด้วยวิธีการที่หลากหลาย โดยคัดเลือกโรงเรียนมัธยมศึกษาเข้าร่วมโครงการ จำนวน 23 โรงเรียน ซึ่งเป็นโรงเรียนที่จัดการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมและปลูกฝังให้ผู้เรียนเกิดความรู้ความเข้าใจ และปลูกฝังค่านิยมที่ดีเกี่ยวกับประเด็นสำคัญของอาเซียน และเป็นการเตรียมความพร้อมในการเข้าสู่ประชาคมอาเซียนปี พ.ศ. 2558

โครงการมีที่มาจากกระทรวงศึกษาธิการได้กำหนดกรอบความร่วมมือและกระชับความสัมพันธ์กับประเทศเพื่อนบ้านและประเทศในภูมิภาคเอเชียเพื่อการพัฒนาในด้านต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านการศึกษา ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญในการขับเคลื่อนความเจริญรุ่งเรืองของประเทศไทยและภูมิภาคอาเซียน และคณะกรรมการการศึกษาวุฒิสภาได้ตระหนักถึงความสำคัญของการเตรียมความพร้อมด้านการศึกษาเพื่อการก้าวสู่ประชาคมอาเซียน โดยจัดประชุมติดตามเรื่องดังกล่าวอย่างต่อเนื่อง มีการศึกษาดูงานด้านการศึกษา ณ ประเทศอินโดนีเซีย และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับ SEAMOLEC จึงได้สรุปเป็นแนวคิดร่วมกันว่าจะมีการประสานความร่วมมือเพื่อส่งเสริมบทบาทและพัฒนาความร่วมมือด้านการศึกษาระหว่างประเทศอาเซียนในการสร้างทรัพยากรมนุษย์ในอาเซียนให้มีศักยภาพ และสร้างความเจริญรุ่งเรืองร่วมกันในภูมิภาคสอดคล้องกับกฎบัตรอาเซียนและนโยบายของรัฐบาลที่มุ่งพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศเพื่อนบ้านในทุกมิติและทุกระดับ และให้ สพฐ. ซึ่งเป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบด้านการศึกษาขั้นพื้นฐานของกระทรวงศึกษาธิการเป็นผู้ประสานความร่วมมือระหว่าง SEAMOLEC กับประเทศไทย

เพื่อสนับสนุนการดำเนินโครงการ สพฐ. ได้จัดประชุมเชิงปฏิบัติการขึ้นครั้งแรกในปลายเดือนมกราคม พ.ศ. 2554 ให้เป็นเวทีสำหรับผู้บริหารสถานศึกษาและครูของทั้งสองประเทศได้พบปะ ปรึกษาหารือ

แลกเปลี่ยนเรียนรู้ จัดทำข้อตกลงและแผนปฏิบัติการ สำหรับดำเนินโครงการ เวทีดังกล่าวมีการชี้แจงความเป็นมาและความร่วมมือในการดำเนินโครงการ การรวบรวมความรู้และแนวคิดใหม่ของกิจกรรมที่จะนำไปใช้ในโครงการ การอภิปรายเกี่ยวกับบันทึกความเข้าใจ และขอบข่ายการดำเนินงาน การเชื่อมหลักสูตรและ พัฒนาความร่วมมือในแผนปฏิบัติการ (Action Plan) การลงนามในบันทึกความเข้าใจของโรงเรียนที่เข้าร่วมโครงการฯ และการศึกษาคูณโรงเรียนคู่พัฒนาฯ หลังจากนั้น ผู้กำหนดนโยบายและผู้ปฏิบัติในส่วนกลาง คือ SEAMOLEC และ สพฐ. ได้จัดประชุมอบรมเชิงปฏิบัติการอีกหลายครั้งให้กับผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้รับผิดชอบซึ่งเป็นผู้ปฏิบัติโดยตรงจากทั้งฝ่ายไทย และอินโดนีเซียเพื่อร่วมกันกำหนดขอบข่ายและกิจกรรมความร่วมมือระหว่างกัน

ทั้งนี้ ขอบข่ายเนื้อหาและกิจกรรมของโครงการ ได้แก่ 1) การบูรณาการ เรื่อง คุณค่าของการใช้น้ำสะอาด (Human Values-Based Water) สุขาภิบาล (Sanitation) และสุขศึกษา (Hygiene Education) หรือ HVWSHE และการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (Climate Change) เช่นภาวะโลกร้อน (Global Warming) การสูญพันธุ์ของพืชและสัตว์ (Species Loss) สภาวะการขาดแคลนน้ำ (Water Scarcity) และการเพิ่มของจำนวนประชากร (Population Growth) 2) การเรียนรู้ภาษาอินโดนีเซีย-ภาษาไทย ผ่านระบบ SEA-Edu Net System และ 3) การเรียนรู้เกี่ยวกับค่านิยมร่วม (Common Values) และความเท่าเทียมทางเพศ (Gender Sensitivity) เพื่อเตรียมเยาวชนไทยให้เป็นสมาชิกที่ดีของประชาคมอาเซียน

ระเบียบวิธีวิจัย

โครงการวิจัยนี้ใช้วิธีวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methods Research: MMR) ระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ด้วยการสำรวจ

(Survey research) แบบสอบถามการรับรู้และความคิดเห็นเกี่ยวกับการดำเนินโครงการ และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) ร่วมกับการเยี่ยมชมโรงเรียนและสังเกตการณ์ (School visit and Observation) โดยประยุกต์ใช้แบบแผนการวิจัยผสมผสานแบบขั้นตอนเชิงอธิบาย (Explanatory Sequential Design) (Creswell, 2015, p. 6)

1) ชั้นการสำรวจ หน่วยของการศึกษาคือโรงเรียนที่เข้าร่วมโครงการจำนวน 23 โรงเรียน ผู้ตอบแบบสอบถามใช้วิธีการเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) ได้แก่ ผู้บริหารโรงเรียน ครูผู้รับผิดชอบโครงการ และผู้มีส่วนได้เสียจากโครงการ (เช่นกรรมการสถานศึกษาหรือกลุ่มอื่น) โดยกำหนดโรงเรียนละ 1-3 คน ดังนั้นจำนวนแบบสอบถามที่คาดหวังอยู่ระหว่าง 23-69 ฉบับ ได้รับแบบสอบถามตอบกลับ 21 โรงเรียน (ร้อยละ 91.30) ผู้ตอบจำนวน 45 คน (ร้อยละ 65.22)

แบบสอบถามมีลักษณะแบบเติมคำ ตรวจสอบรายการ มาตรฐานประมาณค่า 5 ระดับ (5 = มากที่สุด, 4 = มาก, 3 = ปานกลาง, 2 = น้อย และ 1 = น้อยที่สุด) และแบบปลายเปิด (open-ended question) มีการพัฒนาเครื่องมือตามขั้นตอน ได้แก่ การทบทวนวรรณกรรม การสร้างข้อคำถาม การตรวจสอบความเที่ยงตรงของเนื้อหา (Content Validity) โดยผู้เชี่ยวชาญด้านนโยบายและการศึกษา และการปฏิบัติ จำนวน 3 ท่าน แล้วนำมาหาค่า IOC (Index of Congruence) และมีการปรับปรุงเพิ่มเติมให้เหมาะสมและมีความถูกต้องมากยิ่งขึ้นก่อนนำไปใช้

การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ การประมวลผลข้อมูลใช้สถิติบรรยาย คือค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) ด้วยโปรแกรม SPSS แล้วนำเสนอข้อมูลด้วยแผนภูมิ การกำหนดเกณฑ์ในการแปลความหมายของค่าเฉลี่ย

จะแบ่งช่วงชั้นที่เท่ากัน ดังแสดงด้านล่างนี้ ส่วนข้อมูล จากแบบสอบถามปลายเปิดใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Contents Analysis) สรุปและจัดกลุ่มประเด็นที่มีความคล้ายคลึงกัน

- 4.51 – 5.00 หมายถึง ระดับมากที่สุด
- 3.51 – 4.50 หมายถึง ระดับมาก
- 2.51 – 3.50 หมายถึง ระดับปานกลาง
- 1.51 – 2.50 หมายถึง ระดับน้อย
- 0.01 – 1.50 หมายถึง ระดับน้อยที่สุด

2) ขั้นการวิจัยเชิงคุณภาพ แบ่งเป็นการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) และการเยี่ยมชม

ตารางที่ 1 ข้อมูลของผู้ให้สัมภาษณ์

หน่วยงาน*	ตำแหน่ง/ความเกี่ยวข้อง	วันที่สัมภาษณ์	หมายเหตุ
SEAMEO Secretariat Bangkok	Deputy Director for Administration & Communication	August 9, 2021	หน่วยงานแม่ของ SEAMOLEC สนับสนุนโครงการในระดับนโยบาย
SEAMEO-SEAMOLEC Jakarta	Program Director	July 19, 2021	เป็นหุ้นส่วนดำเนินโครงการกับ สพฐ.
กรมอาเซียน กระทรวงการต่างประเทศ	นักการทูต กองสังคมและวัฒนธรรม	26 พฤศจิกายน 64	สำนักงานเลขาธิการอาเซียนแห่งชาติ
สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ	ผู้อำนวยการ สำนักความสัมพันธ์ต่างประเทศ	8 ธันวาคม 64	หน่วยนโยบายและสนับสนุนความร่วมมือระหว่างประเทศ ด้านการศึกษา
สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา 1	ศึกษานิเทศก์ ผู้ติดตาม และให้คำปรึกษาการดำเนินโครงการ	9 กันยายน 64	ได้รับแต่งตั้งเป็นคณะทำงาน ขับเคลื่อนโครงการพัฒนาโรงเรียนสู่ประชาคมอาเซียนของ สพฐ.
โรงเรียน 1	ครูผู้รับผิดชอบโครงการ ตั้งแต่เริ่มแรก	29 กรกฎาคม 64	ปัจจุบันเป็นผู้อำนวยการโรงเรียน
โรงเรียน 2	ครูผู้รับผิดชอบโครงการ ตั้งแต่เริ่มแรก	23 สิงหาคม 64	ปัจจุบันเป็นรองผู้อำนวยการโรงเรียน ฝ่ายวิชาการ
โรงเรียน 3	ครูผู้รับผิดชอบโครงการอาเซียน ในภาพรวมตั้งแต่เริ่มแรก	28 สิงหาคม 64	ตำแหน่งเลขานุการศูนย์อาเซียนศึกษา ของโรงเรียน
โรงเรียน 3	ครูผู้รับผิดชอบโครงการโรงเรียนคู่พัฒนาไทย-อินโดนีเซีย	28 สิงหาคม 64	ผู้ช่วยเลขานุการศูนย์ฯ และเป็นผู้สอน ภาษาอินโดนีเซีย และสิ่งแวดล้อมศึกษา

*สงวนนาม

โรงเรียนและสังเกตการณ์ (School visit and observation) โดยผู้ให้ข้อมูลสัมภาษณ์คือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและผู้เกี่ยวข้องกับโครงการโรงเรียนคู่พัฒนา ไทย-อินโดนีเซีย ใช้วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน 9 ราย ทั้งในส่วนกลางและผู้ปฏิบัติในพื้นที่จากโรงเรียนที่มีผลการปฏิบัติโครงการที่โดดเด่นในภาคเหนือและภาคใต้ และใช้ระยะเวลาสัมภาษณ์รายละเอียดประมาณ 60 นาที เครื่องมือที่ใช้คือแนวคำถามสัมภาษณ์หรือแบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview) ข้อมูลผู้ให้สัมภาษณ์แสดงในตารางที่ 1

สำหรับการเยี่ยมชมโรงเรียนในโครงการและการ
สังเกต ได้ลงพื้นที่ศึกษากลุ่มโรงเรียนในภาคใต้มีทั้งหมด
7 โรงเรียน เก็บข้อมูลระหว่างวันที่ 14-18 มีนาคม พ.ศ. 2564

ดังแสดงในตารางที่ 2 ซึ่งคณะนักวิจัยต้องประสบปัญหา
จากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ทำให้
กำหนดการศึกษาโรงเรียนในพื้นที่อื่นต้องระงับไป

ตารางที่ 2 รายนามกลุ่มโรงเรียนในภาคใต้ที่มีการศึกษาเยี่ยมชมในพื้นที่

จังหวัด	โรงเรียน
นครศรีธรรมราช	1) โรงเรียนเมืองนครศรีธรรมราช 2) โรงเรียนกัลยาณีศรีธรรมราช 3) โรงเรียนเฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระศรีนครินทร์
ภูเก็ต	4) โรงเรียนสตรีภูเก็ต
พังงา	5) โรงเรียนดีบุกพังงาวิทยายน
ยะลา	6) โรงเรียนเบตง “วีระราษฎร์ประสาน” (เก็บไม่ทันตามกำหนดการ แต่โทรศัพท์สัมภาษณ์ภายหลัง)
สงขลา	7) โรงเรียนมหาวชิราวุธ จ.สงขลา ในพระอุปถัมภ์ฯ

อย่างไรก็ตาม การเก็บรวบรวมข้อมูลวิจัยมีข้อจำกัด
เนื่องจากอยู่ในช่วงสถานการณ์แพร่ระบาดของโรคโควิด
19 ทำให้ไม่สามารถลงพื้นที่ภาคสนามเก็บข้อมูลเชิงลึก
ได้ตามแผนการวิจัย ผู้วิจัยจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนวิธีการ
เก็บข้อมูลทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีการ
สัมภาษณ์เชิงลึกแบบออนไลน์ผ่านโปรแกรม Zoom
และการสัมภาษณ์ทางโทรศัพท์เพิ่มเติมจากโรงเรียน
ที่มีกำหนดการศึกษาในพื้นที่ ส่วนการเก็บข้อมูล
แบบสอบถามใช้วิธีการส่งทางไปรษณีย์ และการส่งทาง
อีเมลหรือไลน์ ซึ่งพบว่ามีความยุ่งยากในการได้รับ
การตอบกลับ เนื่องจากครูต้องสอนออนไลน์จากที่บ้าน
ไม่ได้ทำงานในโรงเรียน ซึ่งโครงการวิจัยไม่รับ
แบบสอบถามกลับคืนบางโรงเรียน (2 แห่ง)

ผลการศึกษาและอภิปราย

1. การออกแบบนโยบายและโครงการเพื่อขับเคลื่อน การศึกษาสู่ประชาคมอาเซียน

ผลการวิเคราะห์การนำนโยบายไปปฏิบัติในขั้นตอน
แรกคือการออกแบบนโยบาย พบว่า โครงการโรงเรียน
คู่พัฒนาไทย-อินโดนีเซีย ได้เพิ่มเติมขยายเนื้อหาที่มี
วาระมุ่งส่งเสริมการจัดการเรียนรู้และกิจกรรมด้าน
สิ่งแวดล้อมเพื่อตอบสนองประเด็นข้อกังวลในกระแสโลก
และประชาคมอาเซียน (รวมถึงประเด็นค่านิยมร่วมและ
ความเท่าเทียมทางเพศ) ซึ่งแตกต่างจากโครงการอื่นๆ
ภายใต้นโยบายเดียวกันที่ยังคงเน้นส่งเสริมความรู้
ความเข้าใจเกี่ยวกับภาษาและวัฒนธรรมของประเทศ
สมาชิกในประชาคมอาเซียน จึงนับได้ว่าโครงการนี้ได้
บุกเบิกหรือเป็นโครงการที่มีความริเริ่มใหม่ซึ่งขยาย
ขยายเนื้อหาที่กว้างขวางออกไปตามกระแส
การเปลี่ยนแปลงของโลก ที่ไม่ได้จำเพาะอยู่แค่ในภูมิภาค
อาเซียน เนื่องจากเป็นผลกระทบที่เกิดกับทุกภูมิภาค

ทั้งนี้ โครงการต่างๆ ภายใต้นโยบายขับเคลื่อนโรงเรียนสู่ประชาคมอาเซียนมีลักษณะร่วมกันดังสรุปในตารางที่ 3 ซึ่งมีแนวคิดเช่นการสร้างความรู้ความเข้าใจและความตระหนักถึงการอยู่ร่วมกันในชุมชนที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมเพื่อส่งเสริมความมั่นคงในภูมิภาคอาเซียน และการเรียนการสอนภาษาท้องถิ่นของประเทศสมาชิกอาเซียนในโรงเรียน (ASEAN Secretariat, 2009, pp. 2-3) การใช้ประโยชน์จาก ICT และการตระหนักถึงการอยู่ร่วมกันในสังคมภูมิภาคและสังคมโลก เหล่านี้เป็นความมุ่งมั่นและข้อผูกพันของประเทศสมาชิกที่จะเสริมสร้างความเข้มแข็งด้านการศึกษาเพื่อให้เกิดประชาคมที่มีการเคลื่อนไหวและ

มีความเชื่อมโยงกัน (ASEAN Secretariat, 2012, pp. 11-13; 2016, pp. 18-20) ส่วนจุดเน้นที่แตกต่างกันของโครงการคือการจัดการเรียนการสอนภาษาอาเซียนตามบริบทพื้นที่ เช่น โครงการ Buffer School จัดการเรียนการสอนภาษาของประเทศเพื่อนบ้านที่มีชายแดนติดต่อกัน เป็นต้น ซึ่งการกำหนดนโยบายและออกแบบเป้าหมายนี้ได้สะท้อนถึงความคาดหวังของไทยที่จะเสริมสร้างความเข้มแข็งด้านการศึกษาเพื่อตอบสนองให้เกิดประชาคมที่มีพลวัตและมีความเชื่อมโยงกันของประชาชนตามกรอบแนวคิดของประชาคมอาเซียน (Ampa & Ke, 2019, pp. 239-240)

ตารางที่ 3 การออกแบบกรอบแนวคิดการปฏิบัติในการขับเคลื่อนโรงเรียนสู่ประชาคมอาเซียน

แนวปฏิบัติระยะเริ่มแรก	แนวปฏิบัติระยะถัดไป
เตรียมการและพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานให้พร้อม	สานต่อพันธกิจความร่วมมือสู่ประชาคมอาเซียน
1. จัดตั้งศูนย์อาเซียนศึกษา 2. จัดการเรียนการสอนเน้นภาษาอังกฤษและภาษาประเทศอาเซียน 3. พัฒนาหลักสูตรเกี่ยวกับอาเซียน 4. สนับสนุนการใช้ ICT ในการเรียนการสอน 5. ส่งเสริมบรรยากาศสังคมพหุวัฒนธรรม	1. สร้างความร่วมมือด้านการศึกษากับอาเซียนและภูมิภาคเอเชีย 2. ส่งเสริมความสัมพันธ์อันดีกับประเทศเพื่อนบ้าน และประเทศในภูมิภาคเอเชีย 3. การปรับตัวในศตวรรษที่ 21 และบริบทโลก

จุดเด่นของโครงการโรงเรียนคู่พัฒนาไทย-อินโดนีเซีย ซึ่งไทยได้ริเริ่มต่อจากโครงการอื่นๆ ในการขับเคลื่อนโรงเรียนสู่ประชาคมอาเซียน นับได้ว่ามีพัฒนาการของความก้าวหน้าในการออกแบบโครงการเพื่อตอบสนองนโยบาย กล่าวคือโครงการมีลักษณะสำคัญบนฐานแนวคิดของนโยบาย 2 ประการ คือ

1) ความริเริ่มในการร่วมมือกับหน่วยงานระหว่างประเทศคือ SEAMOLEC โดยได้ร่วมกันกำหนดและออกแบบนโยบาย ซึ่งนับเป็นจุดแตกต่างจากโครงการอื่นๆ ที่ดำเนินการโดย สพฐ. ฝ่ายเดียว โดย SEAMOLEC

มีพันธกิจและความเชี่ยวชาญที่สอดคล้องกับแนวปฏิบัติของนโยบายนี้ (SEAMEO-SEAMOLEC, 2021, online) ในประเด็น “สนับสนุนการใช้ ICT ในการเรียนการสอน” และการที่ SEAMOLEC เป็นองค์กรระหว่างประเทศและมีสำนักงานอยู่ในประเทศอินโดนีเซีย จึงทำให้สามารถตอบสนองในเป้าหมายประเด็น “จัดการเรียนการสอนเน้นภาษาอังกฤษและภาษาประเทศอาเซียน” ซึ่งเป็นโอกาสที่ครูและนักเรียนของไทยได้ฝึกปฏิบัติการสื่อสารภาษาอังกฤษและภาษาบาฮาซาอินโดนีเซีย อันจะนำไปสู่การตอบสนองต่อประเด็นอื่น

ในทางอ้อมตามมา ทั้งการส่งเสริมบรรยากาศสังคม พหุวัฒนธรรม ส่งเสริมความร่วมมือและความสัมพันธ์ อันดีกับประเทศสมาชิกคืออินโดนีเซีย และประการ สำคัญที่ทำให้โครงการนี้มีจุดเด่นคือการเป็นหุ้นส่วนกับ SEAMOLEC ได้นำไปสู่การปฏิบัติของโครงการใน ประเด็น “การปรับตัวในศตวรรษที่ 21 และบริบทโลก” ซึ่งก็คือการบรรจวาระเนื้อหาที่ตอบสนองต่อแนวทาง และข้อกังวลของประชาคมโลก ดังจะได้กล่าวในข้อถัดไป

2) โครงการได้ริเริ่มขยายขอบข่ายเนื้อหาจัดการเรียน รู้ในหลักสูตรที่เพิ่มเติมจากประเด็น “พัฒนาหลักสูตร เกี่ยวกับอาเซียน” ที่โครงการอื่นๆ ในนโยบายนี้ส่วนใหญ่ เน้นเพียงการเรียนรู้ภาษาและวัฒนธรรมของแต่ละ ประเทศสมาชิกตามบริบทและความเป็นไปได้ของ โรงเรียน แต่โครงการโรงเรียนคู่พัฒนาไทย-อินโดนีเซีย ได้ออกแบบนโยบายไปสู่ประเด็นเนื้อหาที่กว้างขวางขึ้น เพื่อตอบสนองต่อการเป็นพลเมืองอาเซียนและพลเมือง โลก “การปรับตัวในศตวรรษที่ 21 และบริบทโลก” จึงถูกนำมาพิจารณาซึ่งเนื้อหาสำคัญที่ปรากฏในโครงการ คือ (1) การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้แก่นักเรียนใน การบูรณาการเนื้อหา เรื่อง คุณค่าของการใช้น้ำสะอาด (Human Values-Based Water) สุขาภิบาล (Sanitation) และสุขอนามัย (Hygiene) หรือ HWSHE และการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (Climate Change) ซึ่งเป็นแผนการเรียนรู้ที่พัฒนาขึ้นโดย SEAMEO, SEAMOLEC และ UN Habitat และ (2) การ จัดกิจกรรมการเรียนรู้เรื่องค่านิยมร่วม (Common Values) และความเท่าเทียมทางเพศ (Gender Sensitivity)

วาระด้านสิ่งแวดล้อมได้รับความสำคัญในประชาคม โลกซึ่งปรากฏอยู่ในเวทีสำคัญต่างๆ โดยเฉพาะเป้าหมาย การพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) (UNESCO, 2017, p. 6) ซึ่งเชื่อมโยงไปสู่การศึกษาที่ได้บรรลุปฏิญญาอินซอนและ กรอบปฏิบัติการด้านการศึกษาปี 2030 (Education 2030 Incheon Declaration and Framework for

Action) (UNESCO, et al., 2016, pp. 5-8) ที่กำหนด วิสัยทัศน์ใหม่ของการศึกษาอีก 15 ปีข้างหน้าโดย การมองการศึกษาให้กว้างไกลออกไปจากบริบท การพัฒนาในปัจจุบัน และความสัมพันธ์ของ การตอบสนองการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว มุ่งการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองโลก (Global Citizenship Education) และการศึกษาเพื่อการพัฒนา ที่ยั่งยืน (Education for Sustainable Development) ที่ต้องมีความรับผิดชอบต่อความมั่นคงด้านสิ่งแวดล้อม ร่วมด้วย ทั้งนี้ ความยั่งยืนด้านสิ่งแวดล้อมถูกผนวกรวม บนวิสัยทัศน์การพัฒนาแบบองค์รวม ประเด็นสำคัญที่ถูก กล่าวถึงคือการกำหนดนโยบายและโครงการที่เกี่ยวข้อง รวมถึงการปฏิรูปหลักสูตรการเรียนการสอน เช่น การบรรจุประเด็นความเชื่อมโยงโทรคมนาคมทางสิ่งแวดล้อม การอนุรักษ์ และภัยพิบัติทางธรรมชาติ เป็นต้น

ในระดับภูมิภาคคือประชาคมอาเซียน แผนงาน ประชาคมสังคมวัฒนธรรมอาเซียน (ASEAN Socio-Cultural Community Blueprint: ASCC) (ASEAN Secretariat, 2009, pp. 14-20; 2016, pp. 10-11) ได้กล่าวถึงการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และความยั่งยืน ด้านสิ่งแวดล้อมบนแนวคิดพื้นฐานเพื่อความเป็นอยู่และ คุณภาพชีวิตที่ดี ในสาระกระบวนการเปลี่ยนแปลงของโลกได้ระบุการบูรณาการด้านการศึกษาเพื่อสร้างสังคม แห่งการเรียนรู้ และสร้างความตระหนักให้เด็กและ เยาวชนซึ่งจะเป็นกำลังทางสังคมในการเตรียมพร้อมต่อ สิ่งท้าทายต่างๆ ในภูมิภาค ซึ่งมีวาระการจัดการ สิ่งแวดล้อม การอนุรักษ์และความยั่งยืน การเปลี่ยนแปลง สภาพภูมิอากาศ ภัยพิบัติทางธรรมชาติ รวมถึง สิ่งแวดล้อมศึกษา ขณะที่ในหลักสูตรอาเซียน (ASEAN & SEAMEO, 2012 p. 255) ได้ระบุแนวทางการทำงาน ร่วมกันเพื่อความยั่งยืนในอนาคต เช่น การร่วมกันอย่าง สร้างสรรค์เพื่อบรรเทาหรือลดภัยพิบัติอย่างเข้มแข็งและ ยืดหยุ่น มีแผนการร่วมในการเตรียมความพร้อมรับมือ จากภัยคุกคามจากการเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อมโลก

แม้ในแผนปฏิบัติการว่าด้วยการศึกษาอาเซียน (ASEAN Work Plan on Education) (ASEAN Secretariat, 2012, p. 8) ซึ่งประกอบด้วยยุทธศาสตร์พัฒนาการศึกษาในด้านต่างๆ ในประเด็นสิ่งแวดล้อมได้กล่าวถึงการส่งเสริมการสร้างความรู้ความเข้าใจ ความตระหนัก และข้อกังวล ประเด็นสิ่งแวดล้อมที่มีมากมาย ในสถานการณ์ปัจจุบัน โดยกำหนดให้บูรณาการเนื้อหาสิ่งแวดล้อมในหลักสูตรของโรงเรียน ทั้งนำเสนอการให้รางวัลโรงเรียนสีเขียว (ASEAN Green School) เพื่อกระตุ้นการปฏิบัติ

นอกจากนี้ ข้อมูลการสัมภาษณ์พบว่าโครงการโรงเรียนคู่พัฒนาไทย-อินโดนีเซีย มีการขับเคลื่อนกิจกรรมร่วม 3 ประการคือ “ความเท่าเทียมทางเพศ สุขอนามัย และการใส่ใจสิ่งแวดล้อม” สามแนวคิดนี้เกิดจากการประชุมเชิงปฏิบัติการของโรงเรียนในโครงการและมีการทำ MOU ระหว่างโรงเรียนใน 3 ประเด็นนี้ด้วย แต่ในด้านประสานงานยังคงไม่ประสบความสำเร็จจากอุปสรรคหลายอย่างคือ ความสามารถของครูในการสื่อสารภาษาอังกฤษและการใช้งาน ICT และช่วงเวลาในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนไม่ตรงกัน การติดต่อประสานงานดำเนินการผ่านอีเมล โทรศัพท์ และข้อความ (Chat) และในช่วงแรกมีการประสานงานผ่านองค์กรนานาชาติ บริติช เคานซิล ประเทศไทย (British Council Thailand) ซึ่งทำหน้าที่เป็นตัวกลางช่วยประสานงานกับโรงเรียนฝ่ายอินโดนีเซีย และ SEAMOLEC ได้พัฒนาเว็บไซต์เพื่อเป็นศูนย์กลางของการสื่อสารระหว่างกันของคณะทำงานในโรงเรียน

2. การดำเนินงานและผลการปฏิบัติการจัดการเรียนรู้ด้านสิ่งแวดล้อมของโรงเรียน

ข้อสังเกตสำคัญจากผลการปฏิบัติตามนโยบายของโรงเรียนนำร่องในโครงการ “โรงเรียนคู่พัฒนาไทย-อินโดนีเซีย” ในขอบข่ายเนื้อหาซึ่งมุ่งเน้นใน 3 ประเด็นพบว่า การจัดการเรียนรู้และส่งเสริมกิจกรรมด้าน

สิ่งแวดล้อมมีผลการปฏิบัติดีกว่าอีก 2 กิจกรรมในโครงการ ซึ่งจากผลการสำรวจด้วยแบบสอบถาม มีความสอดคล้องกับการสัมภาษณ์และการเยี่ยมชมโรงเรียนในภาคใต้ที่ได้สะท้อนถึงการให้ความสำคัญกับวาระด้านสิ่งแวดล้อมและหลักฐานความกระตือรือร้นของโรงเรียน โดยได้ตอบสนองนโยบายด้วยการบูรณาการจัดการเรียนรู้ในหลักสูตรและการจัดกิจกรรมการณรงค์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ในโรงเรียนหรือร่วมกับโรงเรียนเครือข่าย ทั้งได้ทำกิจกรรมร่วมกับชุมชนและหน่วยงานด้านสิ่งแวดล้อม อย่างไรก็ตาม แม้ผลการปฏิบัติการจัดการเรียนรู้ด้านสิ่งแวดล้อมของโรงเรียนในโครงการจะมีค่าคะแนนเฉลี่ยสูงที่สุด แต่ก็พบว่ายังอยู่ในระดับปานกลาง ซึ่งโรงเรียนควรได้รับการส่งเสริมให้สามารถมีผลการปฏิบัติที่ดีขึ้นไปสู่ระดับดีหรือดีมาก รายละเอียดผลการศึกษาดังต่อไปนี้

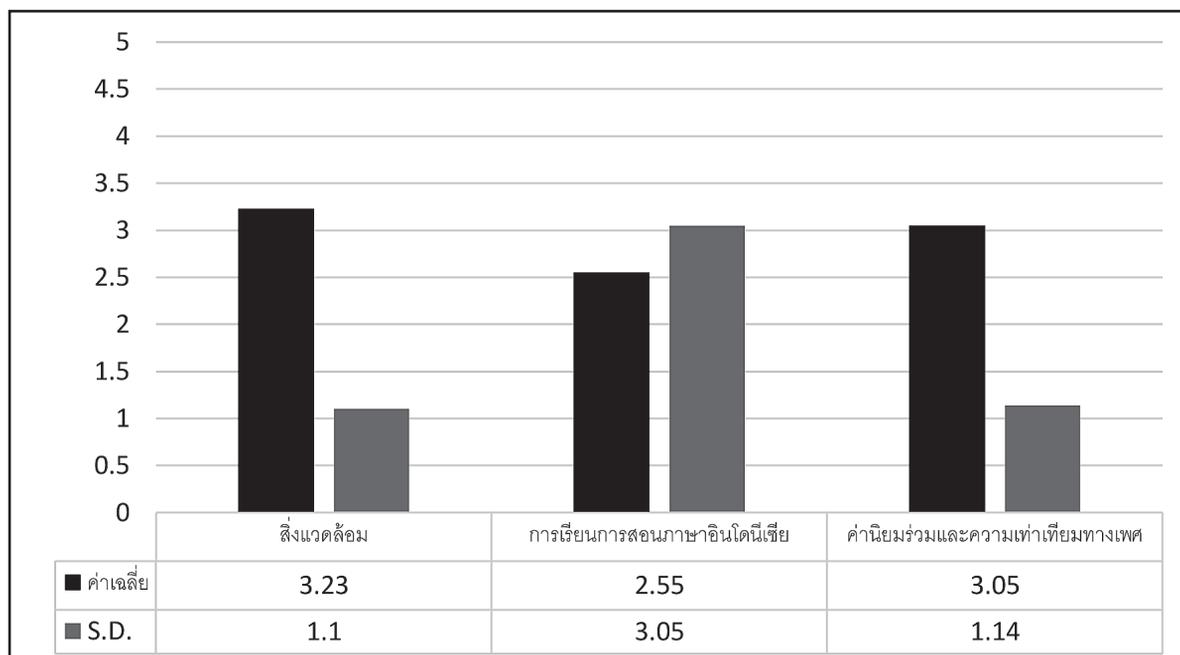
ผลการสำรวจจากแบบสอบถามการรับรู้และความคิดเห็นเกี่ยวกับการดำเนินโครงการโรงเรียนคู่พัฒนาไทย-อินโดนีเซีย ข้อมูลทั่วไปพบว่า เป็นเพศหญิง (62.2%) มากกว่าเพศชาย (37.8%) ส่วนใหญ่มีอายุอยู่ระหว่าง 31-40 ปี (40%) รองลงมา อายุระหว่าง 51-60 ปี (33.3%) และ 41-50 ปี (22.2%) ส่วนใหญ่มีระดับการศึกษาสูงสุดคือปริญญาโท (60%) และปริญญาตรี (28.9%) ส่วนใหญ่เป็นครู (66.7%) รองผู้อำนวยการโรงเรียน (15.6%) และผู้อำนวยการโรงเรียน (8.9%) บทบาทความรับผิดชอบเกี่ยวกับโครงการ ส่วนใหญ่เป็นผู้ดูแลศูนย์อาเซียนหรือมีหน้าที่รับผิดชอบโครงการอาเซียน (24.4%) และเป็นฝ่ายบริหาร (11.1%) นอกจากนี้ ยังมีครูฝ่ายต่างประเทศ ครูผู้สอนสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา สอนวิชาอาเซียน ผู้ที่มีหน้าที่ดูแลกำกับ ติดตาม และส่งเสริมสนับสนุน ซึ่งส่วนใหญ่มีส่วนร่วมกับการดำเนินโครงการตั้งแต่เริ่มต้น (40%)

ผลการวิเคราะห์การจัดการเรียนรู้ตามขอบข่ายเนื้อหาของโครงการ 3 ด้าน พบว่า ในภาพรวมผู้ตอบ

บทงานพหุภาคี

แบบสอบถามมีความเห็นว่าการจัดการเรียนรู้ที่อยู่ในระดับ ปานกลาง ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบแล้วพบว่ากิจกรรมการเรียนรู้ด้านสิ่งแวดล้อมมีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมาคือ กิจกรรมการเรียนรู้เรื่องค่านิยมร่วมและความเท่าเทียมทางเพศ และกิจกรรมการเรียนรู้ภาษาอินโดนีเซีย ดังแสดงในแผนภูมิที่ 1

แผนภูมิที่ 1 ค่าเฉลี่ยระดับการรับรู้และความคิดเห็นเกี่ยวกับผลการจัดกิจกรรมตามขอบข่ายเนื้อหาของโครงการ โรงเรียนคู่พัฒนาไทย-อินโดนีเซีย

ดังข้อมูลจะเห็นว่าการจัดการเรียนรู้ด้านสิ่งแวดล้อมมีคะแนนเฉลี่ยมากกว่าด้านอื่น อาจเนื่องมาจากสถานการณ์ในประเทศไทยได้เป็นที่ยอมรับกันว่าสิ่งแวดล้อมเริ่มเสื่อมโทรมลงอย่างรวดเร็ว ซึ่งได้ตระหนักและเตรียมการรับมือและป้องกันผลกระทบที่จะเกิดขึ้น โดยในระดับประเทศได้มีนโยบายและแผนการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2540-2559 และต่อเนื่องในฉบับ พ.ศ. 2560-2579 ซึ่งมีมาตรการส่งเสริมการจัดการจัดการศึกษาเรื่องสิ่งแวดล้อมและการเป็นพลเมืองโลกในการศึกษาขั้นพื้นฐาน การปลูกฝังเยาวชนให้มีความรู้ความเข้าใจต่อประเด็นสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาที่ยั่งยืนที่เชื่อมโยงกับสภาพปัญหาท้องถิ่นและประเด็นสิ่งแวดล้อมระดับโลก รวมทั้งจัดทำมาตรฐานโรงเรียนที่เป็นมิตรกับ

สิ่งแวดล้อม เช่น “หลักสูตรโรงเรียนสีเขียว” (Green School) และโรงเรียนอีโคสคูล (Eco-School) ให้เป็นเครือข่ายขยายผล (สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2561, น. 137-140) ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่าการส่งเสริมด้านสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนได้ดำเนินการมาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่มีนโยบายและแผนการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมของประเทศฉบับแรก ทำให้สังคมเกิดความตระหนักและตื่นตัวต่อปัญหาสิ่งแวดล้อม ดังเห็นได้จากกิจกรรมแพร่หลายในวงกว้างรวมถึงในสถานศึกษา โดยเฉพาะการรณรงค์เยาวชนกับการใส่ใจสิ่งแวดล้อมหรือเยาวชนรักษ์สิ่งแวดล้อม และการเคลื่อนไหวของเยาวชนระดับโลกด้านสิ่งแวดล้อมอย่างเกรต้า ธันเบิร์ก (Greta Thunberg) ที่ริเริ่มกลุ่มเคลื่อนไหว “การนัดหยุดเรียน

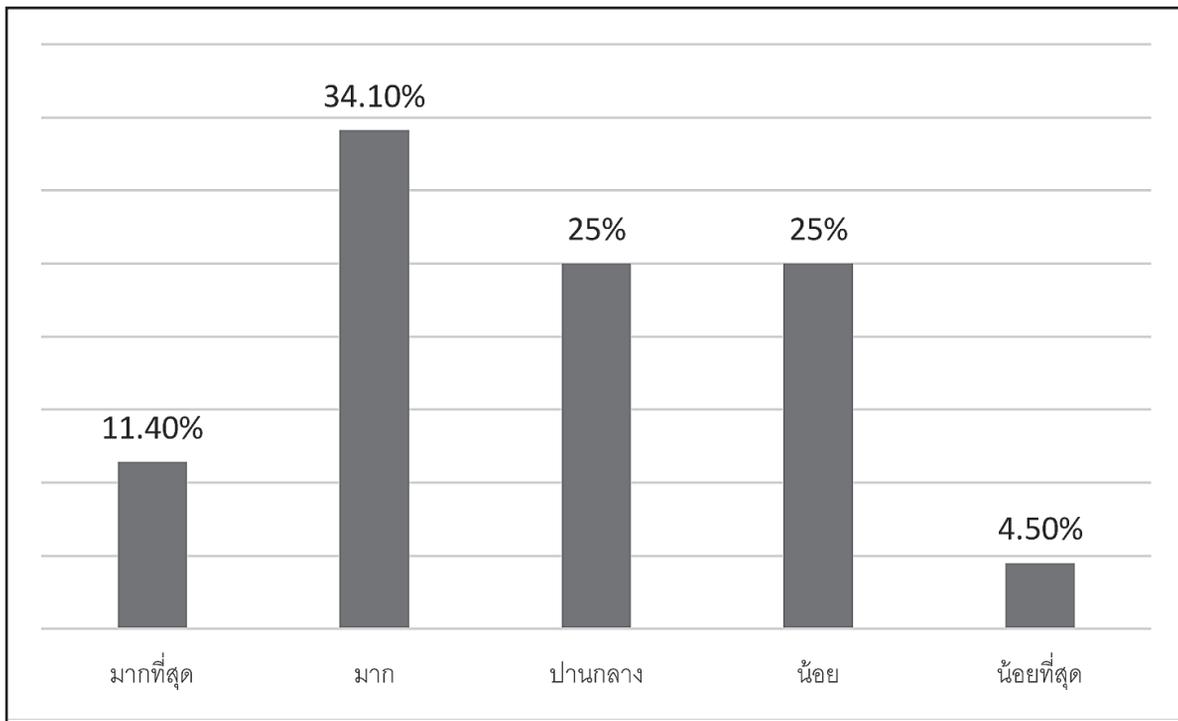
เพื่อภูมิอากาศ (School Strike for Climate)” (Kraemer, 2021, online) เป็นต้น ประกอบกับการเยี่ยมชมกลุ่มโรงเรียนภาคใต้และการสังเกตพบว่ามีหลายโรงเรียนที่กระตือรือร้นริเริ่มโครงการด้านสิ่งแวดล้อม มีการบูรณาการกิจกรรมต่างๆ ของโครงการดังเช่นการให้ครูชาวอินโดนีเซียสอนวิชาสิ่งแวดล้อมศึกษาในโรงเรียน การออกแบบโรงเรียนสีเขียวโดยปรับภูมิทัศน์และลานกิจกรรมอย่างกลมกลืนกับป่าไม้ รวมถึงการจัดค่ายสิ่งแวดล้อมและอื่นๆ เป็นต้น ทั้งนี้ แรงผลักดันหนึ่งที่ทำให้การจัดกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนมีความก้าวหน้าเนื่องจากกระแสการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในระดับโลก ระดับภูมิภาคอาเซียน ระดับชาติ ระดับชุมชน และภาคประชาสังคมต้นตัวเรื่องดังกล่าว

ขณะที่ข้อมูลการสัมภาษณ์ก็พบว่าครูในโรงเรียนคู่พัฒนาฝ่ายไทยได้เน้นการวิเคราะห์หลักสูตรอาเซียนเพื่อบูรณาการกับหลักสูตรสถานศึกษาเรื่องการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ และการจัดกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อมตามวาระสำคัญ ซึ่งประเทศที่โดดเด่นในการรณรงค์ด้านสิ่งแวดล้อมให้กับเยาวชนอีกประเทศคือมาเลเซีย ส่วนโรงเรียนฝ่ายอินโดนีเซียให้ความสำคัญและปลูกฝังประเด็นความเท่าเทียมทางเพศเป็นอย่างมากซึ่งสอดคล้องกับแผนงานประชาคมสังคมวัฒนธรรมอาเซียน (ASEAN Socio-Cultural Community Blueprint 2025) (ASEAN Secretariat, 2016, pp. 5-9) ในด้านความเสมอภาคทางเพศ และการสร้างความเข้มแข็งให้กับผู้หญิง นอกจากนี้ สภาเศรษฐกิจโลก (World Economic Forum, 2021, p. 10) ได้รายงานความเท่าเทียมทางเพศประจำปี พ.ศ. 2564 จาก 156 ประเทศ พบว่าประเทศอินโดนีเซียอยู่ในลำดับที่ 101 ส่วนไทยอยู่ในอันดับที่ 79 ดังมีการเผยแพร่ถึงสถานการณ์ความเท่าเทียมทางเพศในอินโดนีเซีย เช่น การรายงานเกี่ยวกับความรุนแรงในบ้านและครอบครัว

คณะกรรมการแห่งชาติเพื่อยุติความรุนแรงต่อผู้หญิง (Komnas Perempuan) จึงได้ผลักดันให้โรงเรียนมีวิชาที่พูดถึงความเท่าเทียมทางเพศเพื่อให้เยาวชนชาวอินโดนีเซียตระหนักถึงปัญหานี้ตั้งแต่ยังเด็ก (ศูนย์ข้อมูลและข่าวสืบสวนเพื่อสิทธิพลเมือง, 2560, ออนไลน์) และการร่วมกับไทยและแคนาดาจัดการประชุมเชิงปฏิบัติการวาระสตรี สันติภาพ และความมั่นคง (ASEAN Regional Forum (ARF) Workshop on Women, Peace and Security) ที่เชื่อมโยงกับวาระการพัฒนาที่ยั่งยืน ค.ศ. 2030 โดยมีเป้าหมายที่ 5 ความเท่าเทียมทางเพศ (Gender Equality) ด้วย (กระทรวงการต่างประเทศ, 2564, ออนไลน์) ส่วนด้านการเรียนรู้ภาษาอินโดนีเซียซึ่งมีคะแนนเฉลี่ยผลการปฏิบัติต่ำกว่าด้านอื่นนั้น ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ได้สะท้อนว่าโรงเรียนมีความยากลำบากในการจัดการเรียนรู้ภาษาอินโดนีเซียเป็นอย่างมาก เนื่องจากไม่มีครูผู้เชี่ยวชาญเฉพาะในด้านนี้ โรงเรียนต้องปรับวิธีการจัดการเรียนรู้แบบออนไลน์แทนและเป็นเรื่องไม่ง่ายที่นักเรียนและครูจะเรียนรู้ภาษาอินโดนีเซียโดยที่ไม่ได้อยู่ในบริบทของการใช้งานจริง ซึ่งพบว่ามีเฉพาะบางโรงเรียนในภาคใต้ที่สามารถจัดการเรียนการสอนภาษาอินโดนีเซียได้อย่างต่อเนื่อง โดยมีหลายโรงเรียนต้องปรับเปลี่ยนเป้าหมายมาเน้นการเรียนการสอนภาษาอังกฤษแบบเข้มข้นทดแทนการเรียนการสอนภาษาอินโดนีเซีย

นอกจากนี้ เมื่อพิจารณาในประเด็นการจัดการเรียนรู้ให้นักเรียนโดยการบูรณาการเนื้อหาด้านสิ่งแวดล้อมซึ่งมีผลการปฏิบัติตามนโยบายอยู่ในระดับปานกลาง ขณะที่เมื่อพิจารณาความคิดเห็นในแต่ละระดับจะพบว่ามีจำนวนผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีความเห็นอยู่ในระดับมาก ดังรายละเอียดความคิดเห็นในระดับต่างๆ แสดงในแผนภูมิที่ 2

แผนภูมิที่ 2 คำร้อยละของระดับการรับรู้และความคิดเห็นเกี่ยวกับนโยบายและผลการดำเนินโครงการโรงเรียน คู่พัฒนาไทย-อินโดนีเซียในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ด้านสิ่งแวดล้อม

โดยสรุปผลการศึกษาได้สะท้อนว่าผู้ปฏิบัติในโรงเรียน ที่เข้าร่วมโครงการของฝ่ายไทยให้ความสำคัญกับประเด็น สิ่งแวดล้อมมากอันเนื่องจากมีนโยบายและมาตรการ สนับสนุนต่างๆ ให้โรงเรียนดำเนินกิจกรรมด้าน สิ่งแวดล้อมอย่างต่อเนื่อง รวมถึงโครงการ “โรงเรียน คู่พัฒนาไทย-อินโดนีเซีย” ที่ตอบสนองนโยบาย ขับเคลื่อนการศึกษาสู่ประชาคมอาเซียนซึ่งมีวาระ ส่งเสริมประเด็นสำคัญของอาเซียนและบริบทโลก สอดคล้องกับการปฏิบัติของประเทศผู้นำด้านการศึกษา อื่นๆ ที่ปรากฏมีการตอบสนองต่อการบูรณาการ สิ่งแวดล้อมเข้าสู่การจัดการเรียนรู้ในโรงเรียน โดยผล การศึกษาของสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2559, น. 41-42, 138) พบว่าประเทศสหรัฐอเมริกา แคนาดา สหราชอาณาจักร ฟินแลนด์ นิวซีแลนด์ ญี่ปุ่น เกาหลีใต้ จีน สิงคโปร์ และมาเลเซีย ต่างก็มีการพัฒนาหลักสูตร แห่งชาติที่เน้นทักษะการเรียนรู้แห่งศตวรรษที่ 21 ซึ่งมี

วาระการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและธรรมชาติเพื่อ ความยั่งยืนของโลก ตัวอย่างเช่นในฟินแลนด์ได้บรรจุ ประเด็นสิ่งแวดล้อมศึกษาและธรรมชาติศึกษา (Environmental and Natural Studies) ไว้ใน หลักสูตรก่อนประถมศึกษา (National Core Curriculum for Pre-Primary Education) ถือว่า เป็นการปลูกฝังตั้งแต่ยังเด็กเล็ก ซึ่งวิสัยทัศน์ของ หลักสูตรได้สะท้อนในค่านิยมที่พึงประสงค์ของนักเรียน ที่ได้รับการยอมรับ รวมถึงการให้คุณค่าต่อความยั่งยืน ของระบบนิเวศและการรักษาสิ่งแวดล้อมด้วย

สำหรับประเทศไทย ในแผนยุทธศาสตร์อาเซียนด้าน การศึกษา พ.ศ. 2558-2562 (กระทรวงศึกษาธิการ, 2558, น. 21-23) ได้สานต่อแนวคิดการพัฒนาสู่ ประชาคมอาเซียนโดยเน้นพัฒนาศักยภาพคนไทยให้เป็น พลเมืองอาเซียนภายใต้บริบทการเปลี่ยนแปลงของสังคม โลก ดังปรากฏในคำแถลงนโยบายของนายกรัฐมนตรี

ที่ให้ความสำคัญกับการเร่งเตรียมทรัพยากรมนุษย์และส่งเสริมการดำเนินความร่วมมือกับประเทศสมาชิกในเชิงลึกทุกมิติที่สอดคล้องกับแนวคิดของอาเซียน ประเทศไทยจึงมีนโยบายสานต่อในเรื่องการยอมรับความแตกต่างหลากหลายของพหุสังคมวัฒนธรรม การเคารพหลักสิทธิมนุษยชนและศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ และทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 นอกจากนี้ในแผนยุทธศาสตร์ของกระทรวงศึกษาธิการ (สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ, 2563, น. 42-45) ซึ่งมีเป้าหมายพัฒนาคุณลักษณะของคนไทย 4.0 ได้มีวาระด้านสิ่งแวดล้อมโดยกำหนดแนวปฏิบัติคือสร้างความรู้ความเข้าใจ การตระหนักรู้ และการมีส่วนร่วมด้านสิ่งแวดล้อม ให้สอดแทรกในหลักสูตรการศึกษา การเรียนรู้ตลอดชีวิตทั้งในระบบและนอกระบบ อันจะส่งผลให้มีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ส่งเสริมคุณลักษณะและพฤติกรรมที่พึงประสงค์ด้านสิ่งแวดล้อมของผู้เรียน มีจิตสำนึกรักสิ่งแวดล้อม และส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ประกอบกับข้อมูลการสัมภาษณ์ได้สะท้อนถึงแนวโน้มการแสดงบทบาทของประเทศไทยที่จะมีมากขึ้นในการผลักดันวาระสิ่งแวดล้อมในระหว่าง พ.ศ. 2564-2568 จากการเป็นผู้ประสานงานหลักด้านสิ่งแวดล้อมตามแผนงานอาเซียน 5 ปี (2021-2025) ซึ่งเยาวชนจะเป็นกลุ่มเป้าหมายหลัก และสถานศึกษาจะเป็นหน่วยทางสังคมหนึ่งที่สำคัญในการรณรงค์กิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อม

3. แนวปฏิบัติที่ดีของโรงเรียนในการส่งเสริมความรู้ความเข้าใจและการตระหนักถึงคุณค่าของสิ่งแวดล้อม

ผลการศึกษาโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก การเยี่ยมชมโรงเรียนในโครงการทางภาคใต้ของไทย และการศึกษาจากเอกสารประกอบ ทำให้พบว่าโรงเรียนซึ่งมีการปฏิบัติตามนโยบายมาระยะเวลาหนึ่งได้มีแนวปฏิบัติที่ดีในการส่งเสริมกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อม แนวปฏิบัติ

พื้นฐานของหลายโรงเรียนคือความกระตือรือร้นในการสร้างจิตสำนึกและความตระหนักถึงความสำคัญด้านสิ่งแวดล้อมด้วยการจัดกิจกรรมรณรงค์สม่ำเสมอในช่วงเวลาสำคัญต่างๆ เช่น วันสิ่งแวดล้อมโลก อย่างไรก็ตามพบข้อสังเกตว่าโรงเรียนในโครงการมีความกระตือรือร้นในช่วงแรกและเริ่มแผ่วในเวลาถัดมา สาเหตุสำคัญมาจากขาดงบประมาณสนับสนุนจากส่วนกลาง มีโรงเรียนจำนวนน้อยที่ยังสามารถดำเนินการได้อย่างต่อเนื่อง สามารถขยายความร่วมมือที่กว้างออกไปภายนอกกับภาคประชาสังคมด้านสิ่งแวดล้อม และหน่วยงานในพื้นที่ รวมถึงมีความมุ่งมั่นและแรงบันดาลใจในการผลักดันโรงเรียนให้เป็นต้นแบบด้านสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะโรงเรียนเมืองนครศรีธรรมราชและความเชื่อมโยงกับโรงเรียนนาร่องอีก 2 แห่งในจังหวัดเดียวกันร่วมทำงานในโครงการโรงเรียนคู่พัฒนาไทย-อินโดนีเซียในลักษณะคลัสเตอร์ (Cluster) รายละเอียดผลการศึกษาดังต่อไปนี้

ผลการศึกษาจากการสำรวจเอกสาร การสัมภาษณ์ และการเยี่ยมชมโรงเรียนและสังเกตการณ์การดำเนินโครงการ พบว่า มีโรงเรียนที่มีแนวปฏิบัติที่ดีในการบูรณาการเนื้อหาด้านสิ่งแวดล้อมที่สอดคล้องกับบริบทของโรงเรียน เช่น โรงเรียนในภาคเหนือเน้นจัดการเรียนรู้แบบโครงการเกี่ยวกับน้ำ ขณะที่โรงเรียนในภาคใต้เน้นโครงการและกิจกรรมเกี่ยวกับป่าชายเลน การปลูกป่าในโรงเรียนและออกแบบภูมิทัศน์ใช้งานสถานที่ต่างๆ ที่กลมกลืนกับป่าในโรงเรียน และหลายโรงเรียนพยายามจัดกิจกรรมในวันสำคัญด้านสิ่งแวดล้อมเพื่อรณรงค์ให้นักเรียนตระหนักถึงคุณค่าของสิ่งแวดล้อมและการอนุรักษ์ แนวปฏิบัติที่ดีของโรงเรียนถือว่าสอดคล้องกับแผนยุทธศาสตร์อาเซียนด้านการศึกษาฉบับปี พ.ศ. 2558-2562 (กระทรวงศึกษาธิการ, 2558, น. 33) ในมาตรการเร่งด่วนลำดับที่ 5 (10 ลำดับ) ผลักดันการแลกเปลี่ยนเรียนรู้แนวปฏิบัติที่ดีในการจัดการเรียนการสอนระหว่างประเทศสมาชิกอาเซียน ทั้งยังเป็น

แนวทางของ สพฐ. (กระทรวงศึกษาธิการ สำนักงานศึกษาธิการภาค 6, 2557, น. 53) ในการนิเทศติดตามอย่างต่อเนื่องในการรวบรวมกิจกรรมและภาพความสำเร็จของสถานศึกษาและถอดบทเรียนเพื่อหาตัวแบบที่ดีที่สุด (Best practice) ที่จะนำไปสู่การจัดการเรียนรู้ (KM) และนำไปสู่แนวทางในการวางแผนพัฒนาและรักษาคุณภาพให้มีความยั่งยืน ทั้งนี้แนวปฏิบัติที่ดีของการจัดการเรียนรู้ด้านสิ่งแวดล้อมในโครงการโรงเรียนคู่พัฒนาไทย-อินโดนีเซีย ได้แก่

1) โรงเรียนนาร่อง 3 แห่งในจังหวัดนครศรีธรรมราช โดยเฉพาะโรงเรียนเมืองนครศรีธรรมราช มีการดำเนินโครงการอย่างจริงจังและต่อเนื่องถึงปัจจุบัน ซึ่งครอบคลุมขอบข่ายเนื้อหาของโครงการทั้งด้านการสอนภาษาบาฮาซา อินโดนีเซีย สิทธิสตรี และสิ่งแวดล้อมโดยเน้นประเด็นการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (climate change) โดยกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อมมีผลการปฏิบัติที่ก้าวหน้ามาก และโรงเรียนได้ให้ความสำคัญต่อประเด็นสิ่งแวดล้อมมาตลอดระยะเวลาที่ดำเนินโครงการ มีความริเริ่มต่อยอดจากกิจกรรมในโรงเรียนไปสู่ภายนอกอย่างเป็นรูปธรรม โรงเรียนมีพัฒนาการจากกิจกรรมการปลูกป่าในโรงเรียนและชุมชน จัดค่ายสิ่งแวดล้อมร่วมกับโรงเรียนเครือข่ายอาเซียนศึกษา (โรงเรียนเป็นศูนย์อาเซียนศึกษาประจำจังหวัด) และการสร้างศูนย์การเรียนรู้อาเซียนในชุมชน (ชุมชนป่าสาคุ) การทำหลักสูตรร่วมกับมหาวิทยาลัยในพื้นที่เพื่อขับเคลื่อนศูนย์อาเซียนในชุมชน รวมถึงมีความร่วมมือกับภาคประชาสังคมอย่างแข็งขัน คือการทำงานร่วมกับมูลนิธิไทยรักษ์ป่า ซึ่งโรงเรียนได้รับคัดเลือกจากโรงเรียนที่อยู่รอบป่าเขาหลวง จังหวัดนครศรีธรรมราช มาร่วมทำกิจกรรมต่างๆ กับมูลนิธิ ได้แก่ กิจกรรมการปลูกป่าโกงกาง ป่าชายเลน การสร้างเขื่อนมีชีวิต ทำให้ปัจจุบันโรงเรียนเป็นผู้นำด้านสิ่งแวดล้อมในจังหวัดนครศรีธรรมราช

ลักษณะสำคัญคือโรงเรียนมีแนวคิดการจัดการเรียนรู้และกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อมภายใต้ข้อจำกัดของงบประมาณ โดยพยายามเชื่อมต่อกับองค์กรภายนอก เช่น มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช การท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัด เกษตรจังหวัด และมูลนิธิต่างๆ ทำให้โรงเรียนมีการพัฒนาแนวคิดใหม่ๆ ขึ้นตลอดเวลา โดยในอนาคตโรงเรียนมีแผนพัฒนากิจกรรม เช่น โครงการพัฒนาสถานักเรียนอาเซียน โครงการโรงเรียนอีโคสคูล (Eco-School) ซึ่งช่วยส่งเสริมกระบวนการสิ่งแวดล้อมศึกษาในโรงเรียน และโครงการห้องสมุดอัจฉริยะ (Smart Library) ซึ่งโรงเรียนเป็นเครือข่ายกับกรมอาเซียน กระทรวงการต่างประเทศ ที่ได้จัดข้อมูลเอกสารต่างๆ เกี่ยวกับอาเซียน และได้เชิญโรงเรียนเข้าร่วมกิจกรรมด้านอาเซียน เช่น ค่ายเยาวชนอาเซียน แนวปฏิบัติดังกล่าวนับได้ว่าเป็นการตอบสนองต่อแผนยุทธศาสตร์อาเซียนด้านการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2558-2562 (กระทรวงศึกษาธิการ, 2558, น. 27-31) ในด้านการเสริมสร้างเครือข่ายระหว่างกันในกลุ่มภาค ส่งเสริมความร่วมมือกับองค์กรระหว่างประเทศและภาคประชาสังคมที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาเพื่อสร้างเครือข่ายระหว่างกันอาเซียน ซึ่งจากการติดตามประเมินการดำเนินงานของโรงเรียนเมืองนครศรีธรรมราชโดยสำนักงานศึกษาธิการภาค 11 (2556, น. 42-47) พบว่าโรงเรียนมีการจัดกิจกรรมด้านอาเซียนอย่างหลากหลายครบวงจร ทำให้นักเรียนได้รับประสบการณ์ตรงและเกิดความตระหนักเรื่องประชาคมอาเซียนได้อย่างชัดเจน และได้นำเสนอว่าองค์กรและเครือข่ายอื่นๆ จะมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้สู่ประชาคมอาเซียนด้วยการจัดตั้งเครือข่ายเยาวชนอาเซียน และพัฒนาเครือข่ายผู้นำเยาวชนอาเซียนให้มีความแข็งแกร่งระดับภูมิภาคในด้านประเพณี วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม

นอกจากนี้ โรงเรียนเมืองนครศรีธรรมราชได้มีกรทำงานร่วมกันเป็นเครือข่ายกับโรงเรียนนาร่องอีก 2 แห่ง

คือ โรงเรียนกัลยาณีศรีธรรมราช และโรงเรียนเฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระศรีนครินทร์ในลักษณะเป็นคลัสเตอร์ (Cluster) โดยการพึ่งพาอาศัยและประสานงานสม่ำเสมอเพื่อมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของโครงการ ซึ่งโรงเรียนเมืองนครศรีธรรมราชเป็นตัวแทนโรงเรียนศูนย์อาเซียนศึกษาประจำจังหวัด ทั้งนี้ จุดเด่นของโรงเรียนเฉลิมพระเกียรติฯ คือการจัดทำโครงการปลูกป่าโกงกางในโรงเรียน การออกแบบพื้นที่ใช้สอยที่มีภูมิทัศน์ร่วมกับป่าไม้อย่างกลมกลืน เช่น จัดทำสนามเบตองในพื้นที่ป่าของโรงเรียน ซึ่งเป็นผลงานที่โดดเด่นได้รับการยอมรับ โดยได้รับงบประมาณจาก สพฐ. ส่วนโรงเรียนกัลยาณีศรีธรรมราช มีการผลักดันเรื่องสิ่งแวดล้อมในลักษณะสาระการเรียนรู้แบบรายวิชา และจัดหาครูจากประเทศอินโดนีเซียมาสอนวิชาสิ่งแวดล้อมให้นักเรียน (สอนเป็นภาษาอังกฤษ) ซึ่งมีความสอดคล้องกับผลการศึกษาความสำเร็จของโรงเรียนในการเข้าสู่ประชาคมอาเซียนของเขตตรวจราชการที่ 4 และ 5 (กระทรวงศึกษาธิการ สำนักงานศึกษาธิการภาค 6, 2557, น. 126) ซึ่งครอบคลุมโรงเรียนในพื้นที่ โดยในด้านคุณภาพผู้เรียนพบว่าภาพรวมมีความสำเร็จในระดับปานกลาง แต่มี 10 รายการที่มีความสำเร็จในระดับมาก และความสำเร็จสูงสุดคือนักเรียนสามารถทำงานกลุ่มและอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ และรองลงมาคือนักเรียนมีความรับผิดชอบและมีจิตอาสาต่อสังคม ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

2. โรงเรียนอื่นๆ ที่มีแนวปฏิบัติที่ดีด้านสิ่งแวดล้อม เช่น โรงเรียนนาร่องในภาคเหนือ 2 จังหวัดคือโรงเรียนวัฒโนทัยพายัพและโรงเรียนกำแพงเพชรพิทยาคม ได้จัดการเรียนรู้สิ่งแวดล้อมแบบโครงการ และจากการนิเทศของศึกษานิเทศก์ในพื้นที่พบว่านักเรียนได้รวมกลุ่มทำโครงการเรื่องน้ำที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตคนภาคเหนืออย่างเห็นผลเป็นรูปธรรมเป็นที่น่าพึงพอใจสำหรับโรงเรียนอื่นๆ ส่วนใหญ่นับการสร้างความรู้ตระหนักรู้ถึงความสำคัญของสิ่งแวดล้อมผ่านกิจกรรม

รณรงค์ เช่น การจัดกิจกรรมวันสิ่งแวดล้อมโลก ดังเช่นโรงเรียนราชินีบูรณะ (นครปฐม) ได้เผยแพร่การจัดงานวันสิ่งแวดล้อมโลกในช่องทางเว็บไซต์ของโครงการเพื่อสื่อสารและแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับผู้เกี่ยวข้องในการนำนโยบายไปปฏิบัติในโครงการทั้งฝ่ายไทยและฝ่ายอินโดนีเซีย กิจกรรมต่างๆ ที่โรงเรียนจัดขึ้น ได้แก่ การแข่งขันภาพวาด การตอบปัญหาสิ่งแวดล้อม แต่งคำขวัญ จัดป้ายนิเทศหรือจัดบอร์ดเผยแพร่ความรู้ และประชาสัมพันธ์ด้านสิ่งแวดล้อม การแสดงของนักเรียนในชุด “มหัศจรรย์วันสิ่งแวดล้อม (Amazing World Environment Day)” คำขวัญที่ชนะเลิศคือ “Realize the Value of Water to Preserve the World” ซึ่งมีเป้าหมายและแผนการจัดทุกปี โดยโรงเรียนได้รับผลสะท้อนกลับ (feedback) จากผู้ดูแลโครงการของ SEAMOLEC และได้แนะนำให้เชิญชวนโรงเรียนคู่พัฒนาฝ่ายอินโดนีเซียเข้าร่วมในปีถัดไป ทั้งแนะนำให้ศึกษาต่อยอดไปสู่การศึกษาเปรียบเทียบความตระหนักด้านสิ่งแวดล้อมโลกกับโรงเรียนต่างๆ ซึ่งโรงเรียนได้มีการตอบสนองต่อคำแนะนำ และแสดงความตั้งใจที่จะมีความร่วมมือในประเด็นสิ่งแวดล้อมกับโรงเรียนคู่พัฒนาฝ่ายอินโดนีเซียคือโรงเรียน SMP 115 Jakarta (Indonesia-Thailand Partnership Activities, 2012, online) ขณะที่โรงเรียนอื่นๆ เช่น โรงเรียนพรหมานุสรณ์ (เพชรบุรี) ก็มีการดำเนินกิจกรรมเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมเช่นกัน (แต่ไม่มีการเรียนการสอนภาษาอินโดนีเซีย)

3. แนวปฏิบัติของการบริหารโครงการโรงเรียนคู่พัฒนาไทย-อินโดนีเซียในส่วนกลางซึ่งได้รับการยอมรับจากผู้ปฏิบัติในโรงเรียนคือการจัดเวทีให้เกิดการสื่อสารและติดตามการดำเนินงานในรูปแบบออนไลน์อันเป็นแนวทางของโครงการที่ต้องการส่งเสริมการใช้ ICT เป็นเครื่องมือในการจัดการเรียนรู้ตามขอบข่ายของโครงการ โดยการพัฒนาเว็บไซต์ (Web blog) ด้วยโปรแกรมสำเร็จรูปที่มีไว้สำหรับสร้างและบริหารจัดการเนื้อหาและ

ข้อมูลบนเว็บไซต์ชื่อ WordPress แนวปฏิบัตินี้นับได้ว่าสอดคล้องกับสภานพวงปกเกล้า การพัฒนาช่องทางให้เกิดการสื่อสารผ่านเว็บบล็อกเป็นลักษณะสำคัญของโครงการ ซึ่งจุดใจให้ครูผู้รับผิดชอบโครงการมาร่วมแลกเปลี่ยนประสบการณ์ และปรึกษาหารือถึงปัญหาที่เกิดจากการดำเนินงานหรืออื่นๆ และเป็นช่องทางที่โรงเรียนทั้งสองฝ่ายสามารถอัปเดตหรือโพสต์ข้อมูลกิจกรรมของโรงเรียนและเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ในเว็บบล็อกอย่างสม่ำเสมอ โดยมีการให้ผลสะท้อนกลับจากผู้ประสานงานโครงการของ SEAMEO-SEAMOLEC และคณะครูด้วยกัน รวมถึงการส่งอีเมลเอกสารต่างๆ เช่นแผนการสอนวิชาสิ่งแวดล้อมศึกษา เหล่านี้ช่วยให้ได้เผยแพร่ แลกเปลี่ยนเรียนรู้และแนวปฏิบัติให้กับโรงเรียนในโครงการที่ช่วยอำนวยความสะดวกให้คณะทำงานในโรงเรียนสามารถนำมาปรับใช้กับการดำเนินงานได้ โดยข้อมูลจากการสัมภาษณ์พบว่า ผู้ปฏิบัติในโรงเรียนเห็นว่าการสื่อสารผ่านเว็บบล็อกในขณะนั้นนับเป็นความก้าวหน้าอย่างมากในช่วงแรกเริ่มโครงการ เป็นการประยุกต์ ICT มาใช้เป็นเครื่องมือสื่อสารและจัดกิจกรรมร่วมกัน อันเป็นเป้าหมายพื้นฐานของทุกโครงการภายใต้นโยบายขับเคลื่อนการศึกษาสู่ประชาคมอาเซียน แม้ที่ผ่านมาจะไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควรจากข้อจำกัดทักษะการใช้งานเทคโนโลยีของครูและการเข้าถึงเครื่องมือเรียนรู้แบบออนไลน์ ซึ่งมีส่วนให้การดำเนินโครงการไม่ราบรื่น ต่อเนื่อง และหยุดชะงักในบางกิจกรรมหรือในบางโรงเรียน หากปัจจุบันครูผู้ปฏิบัติในโรงเรียนได้เปิดใจยอมรับมากขึ้นจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด 19 ที่ต้องใช้วิธีการเรียนการสอนแบบออนไลน์ ทำให้ครูสามารถใช้งานได้ดีกว่าเดิมและเข้าถึงช่องทางการเรียนรู้ออนไลน์ที่หลากหลายขึ้นมาก

สรุปและเสนอแนะ

โครงการโรงเรียนคู่พัฒนาไทย-อินโดนีเซีย ภายใต้ นโยบายขับเคลื่อนการศึกษาสู่ประชาคมอาเซียน

ดำเนินการโดยสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) มีจุดเด่นด้านการออกแบบนโยบาย ได้แก่ ความร่วมมือกับหน่วยงานระหว่างประเทศคือ SEAMEO-SEAMOLEC โดยร่วมออกแบบนโยบายและดำเนินการในช่วง 5 ปีแรก (พ.ศ. 2554-2558) ซึ่งได้สนับสนุนทรัพยากรทางนโยบายคือบุคลากรช่วยพัฒนาความรู้และทักษะให้ครูผู้รับผิดชอบโครงการผ่านการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ การออกแบบการใช้ ICT เป็นเครื่องมือสื่อสารและจัดกิจกรรมร่วมกันโดยการพัฒนาเว็บบล็อกและดูแลระบบ และประการสำคัญคือผลักดันให้โครงการบูรณาการประเด็นค่านิยมร่วมของประชาคมอาเซียนด้าน “ความเท่าเทียมทางเพศ สุขอนามัย ใส่ใจสิ่งแวดล้อม” อันเป็นวาระสำคัญในบริบทโลก แม้การดำเนินงานที่ผ่านมายังไม่ประสบความสำเร็จตามที่คาดหวัง บางกิจกรรมและบางโรงเรียนไม่ได้ดำเนินการต่อเนื่อง สาเหตุจากข้อจำกัดหลายประการโดยเฉพาะด้านงบประมาณและทรัพยากรทางนโยบายอื่นๆ แต่ผลการศึกษาก็พบว่าประเด็นการจัดการเรียนรู้ด้านสิ่งแวดล้อมมีผลการปฏิบัติดีกว่าประเด็นอื่นๆ ของโครงการ ทั้งได้เกิดแนวปฏิบัติที่ดี (Good Practice) หลายอย่างที่แต่ละโรงเรียนสามารถแลกเปลี่ยนเรียนรู้และนำไปปรับใช้และต่อยอดให้เป็นประโยชน์ตามสภาพแวดล้อมหรือเป้าหมายเฉพาะของโรงเรียน

อย่างไรก็ตาม การจัดการเรียนรู้ด้านสิ่งแวดล้อมของโรงเรียนในโครงการโรงเรียนคู่พัฒนาไทย-อินโดนีเซีย ภายใต้ นโยบายขับเคลื่อนการศึกษาสู่ประชาคมอาเซียน พบปัญหาหลักคือขาดความต่อเนื่องของการปฏิบัติ สาเหตุสำคัญคือการจัดสรรงบประมาณจากส่วนกลางไม่เพียงพอและเริ่มลดลงตลอดช่วงปี พ.ศ. 2554-2562 ทำให้โครงการไม่บรรลุตามความคาดหวัง การจัดกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อมที่เคยประสบผลสำเร็จต้องหยุดชะงักลง มีเพียงบางโรงเรียนที่สามารถปรับตัวและยังคงรักษาสภาพให้โครงการดำเนินไปได้เพราะไม่ต้องการให้การลงทุนทางนโยบายที่ผ่านมาต้องสูญเปล่า

โดยบทเรียนจากโรงเรียนเหล่านี้ชี้ให้เห็นปัจจัยสำคัญ ได้แก่ 1) การมีภาคีด้านสิ่งแวดล้อมที่หลากหลายโดยเฉพาะประชาสังคม ซึ่งโรงเรียนที่ประสบความสำเร็จได้แสวงหาความร่วมมือจากภาคส่วนต่างๆ มาเป็นแนวร่วมขับเคลื่อนนโยบาย คือ มหาวิทยาลัยในพื้นที่ ประชาสังคม และ NGOs ทำให้เกิดการต่อยอดโครงการในด้านสิ่งแวดล้อมที่กว้างออกไปหลากหลายรูปแบบ 2) การรวมกลุ่มโรงเรียนในโครงการเป็นคลัสเตอร์ (Cluster) ในพื้นที่จังหวัดเดียวกัน ทำให้สามารถพึ่งพาอาศัยกันได้ เป็นต้นว่าจัดกิจกรรมร่วม แบ่งปันทรัพยากร แลกเปลี่ยนเรียนรู้ และปรึกษาหารือ คุณลักษณะเด่นเหล่านี้ของโรงเรียนสะท้อนให้เห็นโอกาสในการฟื้นฟูโครงการและสนับสนุนให้ดำเนินการอย่างต่อเนื่องสอดคล้องกับความต้องการของส่วนกลางในความคุ้มค่า และเกิดประโยชน์มากที่สุดของการลงทุนทางนโยบาย ทั้งยังเป็นการสนับสนุนการแสดงบทบาทของประเทศไทยในฐานะผู้ประสานงานหลักในการผลักดันวาระด้านสิ่งแวดล้อมและความยั่งยืนในแผนงาน 5 ปีอาเซียน (ค.ศ. 2021-2025)

นอกจากนี้ พบข้อสังเกตสำคัญของนโยบายขับเคลื่อนการศึกษาสู่ประชาคมอาเซียนในโครงการโรงเรียนคู่พัฒนาไทย-อินโดนีเซียว่าการดำเนินงานมีช่วง

เฟื่องฟูระยะ 5 ปีแรกของโครงการ (พ.ศ. 2554-2558) ซึ่งเป็นช่วงการเตรียมเข้าสู่ประชาคมอาเซียน และมีหุ้นส่วนร่วมดำเนินนโยบายคือ SEAMEO-SEAMOLEC หากหลังจากนั้นโครงการเริ่มแผ่วหรือซบเซาลง เนื่องจากการจัดสรรงบประมาณเริ่มลดลง และการเผชิญกับภาวะการเปลี่ยนแปลงจากปัจจัยภายนอกเป็นต้นว่า วิกฤตน้ำท่วมช่วงปี พ.ศ. 2554 ทำให้บางโรงเรียนดำเนินกิจกรรมไม่ได้ การเปลี่ยนแปลงรัฐบาลในปี พ.ศ. 2557 ส่งผลต่อการส่งเสริมนโยบายการศึกษาแตกต่างจากเดิม และการแพร่ระบาดของโรคโควิด 19 ตั้งแต่ปลายปี พ.ศ. 2562 ทำให้กิจกรรมเกี่ยวกับอาเซียนหยุดชะงักลง เนื่องจากครูต้องทุ่มเทให้กับเตรียมแผนการเรียนการสอนออนไลน์ ซึ่งสถานการณ์ดังกล่าวไม่แตกต่างจากการดำเนินงานตามนโยบายหรือโครงการอื่นๆ ที่มักประสบผลสำเร็จเพียงในช่วงแรกเท่านั้น แล้วเมื่อระยะผ่านไป การสนับสนุนทางงบประมาณและการสนับสนุนทางวิชาการเริ่มลดน้อยลง ทำให้การนำนโยบายไปปฏิบัติไม่มีความยั่งยืน ดังนั้น ในการกำหนดนโยบายและการนำนโยบายไปปฏิบัติโดยเฉพาะในขั้นตอนการออกแบบนโยบายจะต้องคำนึงถึงการวางแผนระยะยาว ความเสี่ยง และการรับมือกับสถานการณ์การล้มเลิกหรือยุติโครงการ (Phasing out)

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- กระทรวงการต่างประเทศ. (2564). *ไทย อินโดนีเซียและแคนาดา ร่วมจัดการประชุมเชิงปฏิบัติการ ASEAN Regional Forum (ARF) Workshop on Women, Peace and Security ผ่านระบบการประชุมทางไกล*. สืบค้นจาก <https://www.mfa.go.th/th/content/arfwps020364>
- กระทรวงการต่างประเทศ. กรมอาเซียน. (2554). *อาเซียน ไฮไลต์ 2554 (ASEAN Highlights 2011)*. กรุงเทพฯ: บริษัท เพจเมคเกอร์ จำกัด.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2558). *แผนยุทธศาสตร์อาเซียนด้านการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2558-2562*. กรุงเทพฯ: กระทรวงศึกษาธิการ.
- กระทรวงศึกษาธิการ. สำนักงานศึกษาธิการภาค 6. *กลุ่มติดตามและประเมินผล. (2557). การศึกษาความสำเร็จของการพัฒนาการศึกษาเพื่อเข้าสู่ประชาคมอาเซียนของสถานศึกษาเขตตรวจราชการที่ 4 และ 5. ภูเก็ต: สำนักงานศึกษาธิการภาค 6.*
- กระทรวงศึกษาธิการ. สำนักงานศึกษาธิการภาค 11. (2556). *รายงานผลการติดตามและประเมินผลการดำเนินงานตามนโยบายและยุทธศาสตร์กระทรวงศึกษาธิการ (Spirit of ASEAN) ปีงบประมาณ 2556*. สกลนคร: สำนักงานศึกษาธิการภาค 11.
- กระทรวงศึกษาธิการ. สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา. (2555ก). *การขับเคลื่อนการศึกษาสู่ประชาคมอาเซียน*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.
- _____. (2555ข). *การพัฒนาสถานศึกษาสู่ประชาคมอาเซียน*. กรุงเทพฯ: หจก. โรงพิมพ์อักษรไทย.
- คำแถลงนโยบายของคณะรัฐมนตรี นางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร นายกรัฐมนตรี แถลงต่อรัฐสภา วันอังคารที่ 23 สิงหาคม 2554. (2554, 23 สิงหาคม). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่ม 128 ตอนพิเศษ 94 ง. น. 6, 30-36.
- ศูนย์ข้อมูลและข่าวสืบสวนเพื่อสิทธิพลเมือง. (2560). *อินโดนีเซียผลักดันวิชาความเท่าเทียมทางเพศในโรงเรียน หลังเหตุความรุนแรงต่อผู้หญิงเพิ่มสูง*. สืบค้นจาก <https://www.tcijthai.com/news/2017/09/asean/6820>
- สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (2561). *นโยบายและแผนการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2560-2579*. กรุงเทพฯ: กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.
- สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ. (2563). *แผนยุทธศาสตร์กระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2563-2565*. กรุงเทพฯ: กระทรวงศึกษาธิการ.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2559). *รายงานผลการศึกษา การพัฒนามาตรฐานการศึกษาของต่างประเทศ*. กรุงเทพฯ: บริษัท 21 เซ็นจูรี จำกัด.

ภาษาอังกฤษ

Ampa Kaewkumkong & Ke Sen. (2019). Challenges of the Buffer School Policy Implementation in the ASEAN Community era: the case of the Thailand-Cambodia Border. *Asia Pacific Journal of Education*, 39(2), 237-251.

ASEAN Secretariat. (2009). *ASEAN Socio-Cultural Community Blueprint*. Jakarta: ASEAN Secretariat.

_____. (2012). *ASEAN 5-Year Work Plan on Education (2011-2015)*. Jakarta: ASEAN Secretariat.

_____. (2016). *ASEAN Socio-Cultural Community Blueprint 2025*. Jakarta: ASEAN Secretariat.

_____. (2020). *Initiative for ASEAN Integration (IAI) Work Plan IV (2021-2025)*. Jakarta: ASEAN Secretariat.

ASEAN & SEAMEO. (2012). *ASEAN Curriculum Sourcebook*. Supported by the United States Agency for International Development (USAID). Honolulu, Hawaii: East-West Center (and Nathan Associates Inc.).

Creswell, J. W. (2015). *A Concise Introduction to Mixed Method Research*. Thousand Oaks, CA: SAGE Publishing.

Education Grantmakers Institute. (2011). *Implementing Education Policy: Getting from What Now? to What Works*. Massachusetts: Harvard Graduate School of Education.

Honig, M. I. (2006). Complexity and Policy Implementation: Challenges and Opportunities for the Field. In M. I. Honig (Ed.), *New Directions in Education Policy Implementation: Confronting Complexity* (pp. 1-24). Albany: State University of New York Press.

Indonesia-Thailand Partnership Activities. (2012). *Rachineeburana School: Activities on World Environment Day - Web Blog*. Retrieved from <https://indothaipartnership.wordpress.com/2012/06/27/rn-activities-on-world-environment-day/>

Kraemer, Daniel. (2021, November 5). Greta Thunberg: Who is the Climate Campaigner and What are Her Aims?. *BBC News*. Retrieved from <https://www.bbc.com/news/world-europe-49918719>

Mugambwa, J., et al. (2018). Policy Implementation: Conceptual Foundations, Accumulated Wisdom and New Directions. *Journal of Public Administration and Governance*, 8(3), 211-231.

Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). (2018). *Implementing Education Policies: Realising Effective Change in Education*. Retrieved from <http://www.oecd.org/education/implementing-education-policies-flyer.pdf>

- SEAMEO-SEAMOLEC. (2021). *SEAMOLEC: Vision & Mission*. Retrieved from <https://www.seamolec.org/seamolec>
- UNESCO. (2017). *Education for Sustainable Development Goals: Learning Objectives*. Paris: UNESCO.
- UNESCO, et al. (2016). *Education 2030 - Incheon Declaration and Framework for Action: Towards Inclusive and Equitable Quality Education and Lifelong Learning for all*. Paris: UNESCO.
- Viennet, R. & Pont, B. (2017). *Education Policy Implementation: A Literature Review and Proposed Framework*. OECD Education Working Papers No. 162. Paris: OECD iLibrary.
- World Economic Forum. (2021). *Global Gender Gap Report 2021*. Geneva: The World Economic Forum.